



**EBEVEYNLERİN ERGENLİK
DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARININ DİNİ
GELİŞİMLERİNE KATKILARINA
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

Semiha BAYRAKTAR
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK
Kasım, 2024
Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EBEVEYNLERİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ
ÇOCUKLARININ DİNİ GELİŞİMLERİNE KATKILARINA
YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

Hazırlayan
Semiha BAYRAKTAR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Dini Gelişimlerine Katkılarına Yönelik Görüşleri**” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir duruma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtirim.

05/11/2024

İmza

Semiha BAYRAKTAR



T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Semiha BAYRAKTAR
	Numarası	210614105
	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Dini Gelişimlerine Katkılarına Yönelik Görüşleri
Tez Savunma Sınav Tarihi		05.11.2024
Tez Savunma Sınav Saati		10:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

EBEVEYNLERİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARININ DİNİ GELİŞİMLERİNE KATKILARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Semiha BAYRAKTAR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Kasım, 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Ergenlik dönemi gelişim açısından insan hayatının en önemli zaman dilimlerinden biridir. Dinamik bir zaman dilimi olan bu süreçte, yetişkinlik döneminin tutum ve davranışlarının temeli atılmaktadır. Bu dönemde çocuğun gelişiminde en önemli etkenlerden biri de ailedir. Bireyin anne ve babası sadece çocuğun biyolojik, psikolojik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu değildir. Ebeveynler çocuğun inanma ihtiyacını tatmin etmekle de görevlidir. Ebeveynlerin bu fonksiyonundan dolayı Allah, anne ve babaya dini değerleri aktarma ve öğretme sorumluluğunu yüklemiştir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde, çocuğun dini gelişimine rehberlik edebilecek bilinçli ebeveynlere büyük sorumluluk düşmektedir. Sağlıklı ve etkili bir din eğitimi için bu oldukça önemlidir. Din eğitiminin başarıya ulaşması, çocuğun sevgi ve güven üzere oluşturulmuş bir aileye sahip olmasına ve ebeveynlerinin dengeli ve kararlı tutumlar ile doğru bir disiplin anlayışına bağlıdır. Aksi takdirde tutarsız davranışlar, çocuğun gelecekte dine karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine sebep olabilir.

Araştırmada ergenlik dönemindeki bireyin eğitimi ve din eğitiminde önemli bir etkiye sahip olan aile kurumunu, ebeveynlerin din eğitimi konusundaki yeterliliğini ve ebeveynlerin bu önemli sorumluluğu yerine getirip getiremediğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Ayrıca ebeveynlerinin yanı sıra arkadaşlarının, çevresinin, öğretmenlerinin ve sosyal medyanın da çocukların dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı alınan önlemler araştırılmıştır. Araştırmanın örneklemini Afyonkarahisar ilinin İncehisar ilçesinin farklı köylerinden farklı gelir seviyelerinden, farklı sosyokültürel düzeyde 16 ebeveyn oluşturmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma modeli, görüşme tekniğinin türlerinden biri olan mülakat tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular erken yaşta din eğitimi alan anne babaların, ergenlik dönemindeki çocuklarının din ile ilgili sorularına ve ihtiyaçlarına daha etkili cevap verebilirken, din eğitimi almayan anne ve babaların bir uzmana yönlendirme eğilimlerinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar ebeveynlerin din ile ilgili bilgilerinin yetersiz olduğunu, çocuklarının soyut ihtiyaçları için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine ihtiyaç duyduklarını, ders saatlerinin artırılması ve bu alanda çocuklara daha fazla destek sağlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Dini Gelişim, Ebeveyn, Ergenlik, İncehisar

ABSTRACT

PARENTS OPINIONS ON THEIR CONTRIBUTION TO THE RELIGIOUS DEVELOPMENT OF THEIR ADOLESCENT CHILDREN

Semiha BAYRAKTAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES**

November, 2024

Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Adolescence is one of the most important periods of human life in terms of development. In this process, which is a dynamic period of time, the foundations of the attitudes and behaviors of adulthood are laid. One of the most important factors in the child's development during this period is the family. An individual's mother and father are not only responsible for meeting the child's biological, psychological, social and emotional needs. The family is also responsible for satisfying the child's need to believe. Because of this function of parents, God has given parents the responsibility of transmitting and teaching religious values. In fulfilling this responsibility, conscious parents who can guide the religious development of the child have a great responsibility. This is very important for a healthy and effective religious education. The success of religious education depends on the child having a family built on love and trust, and on the parents' balanced and determined attitudes and a correct understanding of discipline. Otherwise, inconsistent behavior may cause the child to develop a negative attitude towards religion in the future. The aim of the research is to reveal the family institution, which has a significant impact on the education and religious education of the individual during adolescence, the competence of parents in religious education, and whether parents can fulfill this important responsibility. In addition, the precautions taken against the negative effects of their parents, friends, environment, teachers and social media on children's religious development were investigated. The sample of the research consists of 16 parents from different villages of İscehisar district of Afyonkarahisar province, with different income levels and different sociocultural levels. In this research, qualitative research model, interview technique, which is one of the types of interview techniques, was used. The findings reveal that parents who receive religious education at an early age can respond more effectively to the religious questions and needs of their teenage children, while the analysis reveals that mothers and fathers are more likely to refer them to a specialist. The results emphasize that parents' religious knowledge is insufficient, that they develop a sense of trust in the religious culture and ethics teacher for their children's abstract needs, and that the importance of increasing lesson hours and providing more support in this field is important.

Keywords: Religious Education, Religious Development, Parents, Adolescence, İscehisar

ÖN SÖZ

Eğitim, bireyde belirli bir süreç içerisinde istendik yönde davranış değişikliği meydana getirmek olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte bireye verilen eğitimin temelini anne ve babanın oluşturduğu görülmektedir. Ebeveynlerin bireyin eğitiminde önemli bir rolü vardır. Ebeveynler, bireylerin yaşamlarını daha anlamlı hale getirmelerine ve ahlaki değerleri şekillendirmelerine rehberlik ederler. Aynı zamanda birey üzerinde akranlarının ve sosyal çevresinin de etkisi vardır. Dolayısıyla eğitim ve din eğitimi yalnızca örgün eğitim kurumlarında öğretmenler tarafından verilmemektedir. Ergenlik dönemindeki bireyin eğitiminin temelini anne ve babasının inşa ettiği yadsınamaz bir gerçektir.

Çalışmada din eğitiminde önemli bir yeri olan anne ve babanın, bireyin dini yaşamına etkisini ve çocuklarının dini gelişimini destekleme sürecinde onlara katkısını tespit ederek değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu çerçevede ebeveynlere; okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini, ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendisini yeterli görüp görmediği, internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlem aldığı, çocuklarının dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapma durumu gibi sorular yöneltilmiştir. Bu sorularda hem ebeveynlerin dini yaşam ve dini gelişime etkisi hem de bu süreçte çocuğun arkadaşlarının, çevresinin, öğretmenlerinin ve sosyal medyanın kendisi ve gelişimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu sayede çocuğun dini gelişimine etki eden unsurlara yönelik anne ve babanın etkisi arasındaki ilişki de yorumlanmıştır.

Ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimine ebeveynlerinin katkısını, ergenlik dönemindeki çocukların eğitimi ve din eğitiminde önemli bir etkiye sahip olan aile kurumunu, ebeveynlerin din eğitimi konusundaki yeterliliğini ve bu önemli sorumluluğu ne kadar yerine getirebildiğini araştırarak, yeni yapılacak araştırmalara katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesinde; çocuk yetiştirmede temel ilkeler, ebeveynlerin çocuğa yönelik temel sorumlulukları, ergenlik dönemindeki bireyin özellikleri, çocukluk ve gençlik dönemi dini gelişim özellikleri incelenmiştir. Ayrıca, din eğitimi ve öğretiminde anne ve babanın yeri ve önemi bu bölümde açıklanmaktadır. İkinci bölümde, araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, veri toplama süreci, kapsam ve sınırlılıkları verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın bulgularına, bulgulardan yorumlanarak elde edilen sonuçlara ve sonuçlar çerçevesinde ortaya konan önerilere yer verilmiştir.

“Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocukların Dini Gelişimlerine Katkılarına Yönelik Görüşleri” adlı çalışmamda ilgisini ve desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım, kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK’a; üniversite yıllarımda bana yol gösteren, görüşlerinden istifade ettiğim muhterem hocalarım Prof. Dr. Muhammed Şevki AYDIN, Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU, Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ’a ve burada isimlerini sayamadığım çok değerli hocalarıma; desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, kardeşi olduğum için nasipli hissettiğim çok değerli ablam Sümeyye ALTINOVA’ya, dualarını benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Semiha BAYRAKTAR
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE AİLE

1. DİN EĞİTİMİNDE AİLENİN YERİ VE ÖNEMİ	4
2. ÇOCUK YETİŞTİRMEDE TEMEL İLKELER.....	6
2.1. AİLENİN ÇOCUĞU TANIMASI	6
2.2. AİLENİN ÇOCUĞU SEVMESİ	7
2.3. ARKADAŞ SEÇİMİNE DİKKAT ETMEK.....	9
2.4. ÖĞRETMEN SEÇİMİNE DİKKAT ETMEK	10
2.5. SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YETİŞMESİ.....	11
2.6. ÇOCUKLA İLETİŞİM	11
3. EBEVEYNLERİN ÇOCUĞA YÖNELİK SORUMLULUKLARI.....	12
3.1. İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI	14
3.2. SON ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI.....	17
3.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI	19

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	25
2. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI.....	27
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIK LARI.....	28
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	28
4.1. VERİLERİN TOPLAMASI	30
4.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI	31
4.3. VERİLERİN ANALİZİ	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARINA YÖNELİK TANIMLAYICI BULGULAR.....	34
2. EBEVEYNLERE GÖRE ÇOCUKLARININ DİNİ GELİŞİMİNE ETKİ EDEN UNSURLARLA İLGİLİ BULGULAR	35

2.1. DİN DERSLERİNİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN DİNİ GELİŞİMLERİNE YAPTIĞI KATKIYA İLİŞKİN BULGULAR	37
2.1.1. Okulda Din Eğitimi	38
2.2. DİN EĞİTİMİNİN HANGİ YAŞTA VE KİM TARAFINDAN VERİLECEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	41
2.2.1. İlkokul Çağı.....	42
2.2.2. Okul Öncesi Çağı.....	42
2.2.3. İmam ve Kurs Hocaları.....	44
2.2.4. Öğretmenler	44
2.3. EBEVEYNLERİN DİN EĞİTİMİ ALANINDA KENDİLERİNİ YETERLİ HİSSETME DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	46
2.3.1. Din Eğitiminde Yeterlilik	46
2.3.2. Din Eğitiminde Yetersizlik	47
2.3.3. Birlikte Araştırma Süreci.....	49
2.3.4. Uzmanla Yönlendirme.....	49
2.4. ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARINA DİN EĞİTİMİ VERİRKEN EBEVEYNLERİN KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN BULGULAR.....	50
2.4.1. Asilik	51
2.4.2. Derinlemesine Sorgulama	52
2.4.3. Olumlu Davranışlar.....	53
2.4.4. Dine Soğuk Bakış Açısı.....	53
2.4.5. İbadetleri Anlamlandırma Çabası	54
2.5. ARKADAŞ ÇEVRESİ, SOSYAL MEDYA VE İNTERNETİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN DİNİ GELİŞİMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE ETKİLERİ İLİŞKİN BULGULAR.....	55
2.5.1. Sosyal Medyanın Olumsuz Yönleri.....	55
2.5.2. İnternetin Olumlu Kullanımı	57
2.5.3. Arkadaş Çevresi.....	58
2.6. EBEVEYNLERİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARININ DİN EĞİTİMİNDE ÖĞRETMENLERLE İŞ BİRLİĞİ YAPMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	59
2.6.1. Etkin ve Sürekli İş Birliği Yapmak	60
SONUÇ VE ÖNERİLER	63
KAYNAKÇA.....	69
EKLER DİZİNİ	72

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	34
Tablo 2. Katılımcılara Yöneltilen Sorulardan Elde Edilen Kod ve Temalar.....	35
Tablo 3. Okullarda Verilen Din Öğretiminin Çocukların Dini Gelişimine Etkisi Konusundaki Ebeveyn Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri.....	38
Tablo 4. Dini Gelişimleri Açısından Çocuklara Din Eğitimi Ne Zaman, Nerede ve Kimler Tarafından Verilmesinin Uygun Olduğu İle İlgili Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri.....	41
Tablo 5. Ebeveynlerin Çocukların Dini Gelişimlerine Katkı Sağlamada Yeterlilikleri İle İlgili Düşüncelerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri	46
Tablo 6. Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Din Anlayışındaki Değişimler Sebebiyle Onların Dini Gelişimlerini Yönlendirmede Karşılaştıkları Problemleri Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri	50
Tablo 7. Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Dini Gelişimleri Üzerindeki Olumsuz Etkileri Olan İnternet, Sosyal Medya Ve Arkadaş Çevresine Karşı Aldığı Önemleri Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri	55
Tablo 8. Çocuklarının Dini Gelişimlerinin Sağlıklı Gerçekleşmesi İçin Din Dersi Öğretmenleriyle Ebeveynlerin Etkin Ve Sürekli İş Birliğini Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod Ve Frekans Değerleri	60

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

c.: cilt

Çev: Çeviri

DKAB: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ed: Editör

Hız: Hazreti

s.: Sayfa

vb: ve benzeri



GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski zamanlarına bakıldığında eğitimin var olduğunu görmekteyiz. Zira eğitim insanın olduğu her yerde varlığını korumaktadır. Eğitimsiz kalmış toplumların aynı noktada kalması kaçınılmazdır. “*Eğitim, bir toplumun her açıdan ilerlemesine ve gelişmesine yön veren etkenlerin en başında gelir.*”¹ Çünkü bir birey kendi birikimini kendinden sonraki nesillere ancak eğitim ile aktarabilir. Bu eğitimin her toplum her insan için gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm toplumlar varlıklarını devam ettirebilmek için eğitime ihtiyaç duymuştur.²

Tarihin en eski müesseselerinden biri de aile kurumudur. Değişik zaman ve mekanlarda farklı yapılar kazanan aile, insanlık tarihi boyunca var olmuştur.³ Geçmişten günümüze tüm ülkelerde aile hayatında da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliğin en önemlilerinden biri aile hayatındaki eğitim ve din eğitimi konusunda olmuştur. Şehirleşme ile birlikte yeni bir yaşam tarzı oluşmuştur.⁴ Yeni yaşam tarzı ile birlikte aile yapısının değişmesi dini değerlere karşı tutumun da değişmesine sebep olmuştur. Bu, bireyin din eğitimi de oldukça etkilemiştir. Aile yapısının şehirleşme gibi etmenlerle değişmesinin hem olumlu hem olumsuz sonuçlara sebep olmuştur. Bu nedenle yeni yaşam tarzı dini değerlere de yansımıştır.

Aynı zamanda aile, bireyi hem kalıtsal hem de çevresel yönden etkilediğinden birçok açıdan davranış değişikliğine sebep olmaktadır.⁵ Aile kavramı, toplumun en küçük yapı taşı olması sebebiyle taşıdığı önem büyüktür. ⁶ Zira din eğitimi bireyin hayatının her alanını kapsamaktadır. Bu sebeple çocuğun dini kimliğinin oluşmasında ebeveynlerinin din eğitimi konusundaki tutumlarının rolü oldukça fazladır. Nitekim ailesiz büyüyen veya varlıkları çocukları üzerinde tesirsiz kalan ailelerin çocukları bir ömür aile desteğinin eksikliğini hissederler. Bireylerin eksik kalan bu yanları onların eğitim hayatını da etkilemektedir. Ruhun ve bedenini sağlıklı nesillerin gelecek nesilleri de etkilemesi kaçınılmazdır. Bireyin ruhen ve bedenini sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için biyolojik

¹ Mahmut Sarı, “Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Fizik Dersine İlişkin Düşünceleri ve Fizik Dersinden Başarısızlıklarını Olumsuz Etkileyen Faktörlerin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, c.4, S.3, Antalya, (2015), 206.

² Mehmet Arslan, *Eğitim Bilimine Giriş*, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2009), 12.

³ Mehmet Eröz, *Türk Ailesi*, (İstanbul: Devlet Kitapları Yayınları, 1977), 64.

⁴ Mustafa Köylü, “*Ailede Din Eğitimi*”, Din Eğitimi, ed. Mustafa Köylü- Nurullah Altaş, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020), 11. Baskı, 310.

⁵ Feyza Kılıç, *Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)*, (Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012), 12.

⁶ Köylü, *Ailede Din Eğitimi*, 312.

ihtiyaçları kadar, duygusal ihtiyaçları da önem arz etmektedir. Bu ihtiyaçları karşılayabilmesi için de sağlıklı bir aile ortamına ihtiyaı vardır.⁷ Bireyi ruhen etkileyen ve onun için önemli olan “benlik saygısı” da aile ortamında kazanılır. Benlik saygısının olumlu nitelik kazanması için, çocuğun duygu ve düşüncelerine, sözlerine değer verilmeli ve ailesinden destek görmelidir.⁸ Ancak ailenin eksikliğini yaşayan bireyler ruhen ve bedenlen ihtiyaçları karşılanamadığından bu durum bireyin dini gelişimini de etkilemektedir.

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkısını inceleyen bu araştırmanın amacı, gençlik dönemindeki bireylerin dini kimliği oluşurken ebeveyninin etkisi ve katkısını ele almaktır. Araştırmanın temel problemi “Ebeveynlerin görüşleri çerçevesinde ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimleri nasıldır? Bu sürece etki eden diğer unsurlar ve ebeveynlerin onlarla ilgili düşünceleri nelerdir? sorusudur. Araştırmanın amacına uygun olarak çalışmanın alt problemleri de şunlardır:

Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız.

Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verirse sizce uygun olur?

Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?

Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir?

Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi?

Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?

Ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz?

Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz ?

⁷ Köylü, *Ailede Din Eğitimi*, 313.

⁸ Haluk Yavuzer, *Anne-Baba ve ocuk* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 41.

Bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bölümde ailenin tanımına, önemine ve ebeveynin çocuklarına karşı davranış kurallarına değinilmiştir. Ayrıca ailede din eğitime, anne ve babanın sorumluluklarına ve ergenlik dönemindeki bireyin özelliklerine yer verilmiş olup bunlar araştırmanın ana noktasını oluşturmaktadır. Din eğitimi ve öğretiminde ailenin yeri ve anne ve baba kavramının neden önemli olduğu da bu bölümde açıklanmaktadır. Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin önemi de bu bölümde vurgulanmaktadır.

İkinci bölümünde, araştırmanın amacı ve önemi özetlenirken, yönteminden, kapsam ve sınırlılıklarından da bahsedilmektedir. Ayrıca bu bölümde veri toplama sürecinden bahsedilmektedir.

Üçüncü ve son bölümde ise, araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bulgulardan yorumlanarak elde edilen sonuçların tartışılması ve tartışma sonucuna bağlı olarak geliştirilen çözüm önerileri bulunmaktadır. Bu bölümde, katılımcıların bireysel özellikleri ve ilgili veriler detaylı bir şekilde ele alınır. Bu üç bölüm, araştırmanın genel yapısını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE AİLE

1. DİN EĞİTİMİNDE AİLENİN YERİ VE ÖNEMİ

Aile, dini değerler ve ahlâk eğitimi konusunda birey için en önemli kurumdur. Çünkü aile bireyin din ve ahlâk eğitiminde ilk öğretmenidir. Çocuğun yeteneklerinin ne olduğunu gören ve bu doğrultuda yönlendirecek olan ailedir.⁹ Toplum yapısının sağlıklı oluşturulabilmesi, fertlerin karakterli yetiştirilmesine bağlıdır. Fertlerin sağlam karakterli yetiştirilmesine etki eden en önemli kurum da ailedir.

Çocuğun dini düşünce ve kavram gelişimi, zihinsel gelişimi ile doğru orantılıdır.¹⁰ Dinin bilgi boyutu olduğu kadar duygu boyutu da vardır. Dolayısıyla anne ve babalar, paralellik gösteren dinin duygu ve bilgi boyutunu birbirinden ayırmamalıdır. Duygu veya zihni boyutlarından birinin ihmali ya da yeterince geliştirilememesi çocuğun dini gelişiminde de aksaklıklara sebep olacaktır.

Toplumlar maddi açıdan kötü bir duruma gelebilir ancak kökleri sağlam bir toplumu hiçbir güç bitiremez. Bahsedilen köklerdeki bu sağlamlık, ailedir.¹¹ Çünkü bireyin karakteri oluşurken en büyük ve en fazla etki ailenin yanında geçen yıllarda meydana gelmiştir. Aile, bireyin hem çocukluk hem gençlik yıllarında onun yaşama biçimine ve sosyal ilişkilerine yön veren bir kurumdur. Ailede alınan eğitim, bireyin köklerinin sağlam olmasının ilk adımıdır. Çünkü birçok açıdan dört beş yaşına kadar karakter şekillenir. Daha sonraki yıllarda öğretmenlerinin ve çevresinin etkisiyle gelişir. Bu ise hayatı boyunca sağlıklı bir karaktere sahip olması açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla aile hayatının mevcut yapısı çocuğun gelecekte yaşayacağı hayatın ana hatlarını belirler ve yaşam boyu toplumda var olma mücadelesinin en büyük yardımcısı olarak görülür.

Çocuklar dini konularda yaşam tarzını ilk defa aile üyelerinden yani anne-babalarından onları taklit ederek öğrenirler. Peygamberimiz Hz. Muhammed bu konuya “fitrat” hadisinde şöyle değinmiştir: *“Her çocuk İslam Fıtratı üzere doğar. Bu hal konuşma haline kadar devam eder. Onu ebeveyni yahudi, hristiyan, müşrik veya mecusi*

⁹ Recep Kaymakcan- Hasan Meydan “Ailede Değerler Eğitimi”, *Ahlak ve Değerler Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2. Baskı, 2016), 193.

¹⁰ Yurdağül Konuk “Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi” (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 18.

¹¹ Bilal Yıldırım, “Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (1997), 119.

yapar.”¹² buyurmaktadır. Hadisin içeriğinden insanın yaratılış yönüyle iyiye ve güzele yönelmeye elverişli olduğu anlaşılmakla birlikte din eğitiminde en etkin faktörün aile olduğu vurgulanmaktadır. Peygamberimiz; “Çocuğun güzelce terbiye edilmesi, çocuğun anne-babası üzerindeki haklarından biridir.”¹³ ve “Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakamaz.”¹⁴ hadislerinde anne ve babanın, bireyin dini gelişiminde ne kadar önemli bir konumda olduğuna ve büyük sorumluluğunun bulunduğu değinmiştir. Bu bakımdan ebeveynler, çocuklarına dini sorumluluklarını anlatmalı, onları bu konuda bilinçlendirmelidir.¹⁵ Fıtrat kavramından hareketle, bir çocuk dünyaya geldiğinde tertemiz bir varlıktır. Eğitilmeye hazır bu çocuğun topluma hazırlanmasında da en önemli etki çevreden gelir. Bu çevrenin ilki ise ailedir. Bu sebeple aile kurumuna verilmesi gereken önemin ciddiyeti bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin topluma yararlı veya zararlı bir birey olmasında ailenin çocuğa vereceği eğitimin niteliği oldukça önemlidir.¹⁶ Buradan hareketle aile yapısında benimsenen değerlerin çocuğa aktarımı büyük önem arz etmektedir. Fakat bozulan aile yapısı eğitimin niteliğini düşürmektedir.

Her çocuk bir kültürün içine doğar ve o kültürle şekillenir. Bu sebeple içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini alır ve ona uygun davranışlar sergiler. Çünkü insan sosyal bir varlıktır ve doğduğu andan itibaren bulunduğu topluma uyma eğilimi gösterir. Çocuk ihtiyaçlarını içinde bulunduğu kültüre özgü biçimde karşıladığında uyumlu davranışlar sergiler. Bu sebeple sahip olduğu aile ve ailede yaşanan kültürel değişiklikler doğrudan çocuğu etkilemektedir.

Sosyo-kültürel alanda yaşanan bu değişimler aile hayatını dolayısıyla da çocukların ahlaki eğitimini de etkilemektedir. Günümüzde aile yapısını bozan veya olumsuz etkileyen boşanma olayları, evlenme yaşının yükselmesi, çocuk sahibi olmada yaşanan zorluklar, tek başına yaşama arzusu ve ekonomik problemler gibi etkenler de aile kurumunu kötü etkilemekte bunun sonucunda ise bireyin din eğitiminde problemlerle karşılaşmaktadır. Çünkü birey her ne kadar okullardan, Kur'an kurslarından veya

¹² Buhârî, “Cenâiz”, 78; Müslim, “Kader”, 23, 25.

¹³ İbn Mace, “Edeb”, 3.

¹⁴ Tirmizi, “Birr”, 33.

¹⁵ Ömer Özdemir, “Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Eğitimi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47, (2019), 316.

¹⁶ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1982), 184.

akranlarından etkilense de bireyi hayatı boyunca etkileyecek olan aile yaşantısında aldığı eğitimidir.

Toplumun en küçük birimi olan aile, örf ve adetleri yaşayarak çocuğa benimsetir. Büyüğe saygı, küçüğe şefkat gösterme, muhtaç insanlara yardım etme gibi duygular ve davranışlar aile ortamında edinilen kazanımlardır. Aynı zamanda sofrada adabı, misafir ağırlama, dini ve milli bayramlar bir milletin kültürünü oluşturan unsurlardır ve tüm bunlar ailede kazanılır. Çocuğun ailede öğrendiği bu milli ve manevi kültür değerlerinin ışığında hem kendisine hem başkalarına karşı bir tutum oluşturur.¹⁷

Bahsettiğimiz bilgiler doğrultusunda sağlıklı ve yeterli bir şekilde çocukların dini gelişimini desteklemek için anne babalar çocuklarını yetiştirirken onları iyi tanımalı ve çocukların ebeveynlerinin söz ve davranışlarını taklit ettiğini bilmelidir. Ayrıca ebeveynler, çocukların her anlamda etkilendiği sosyal çevresinin seçimine dikkat etmelidir.

2. ÇOCUK YETİŞTİRMEDE TEMEL İLKELER

2.1. AİLENİN ÇOCUĞU TANIMASI

Eğitimde en önemli nokta muhatap alınan bireyi iyi tanımadır. Zira bireyin ihtiyaçlarını belirlemede bireyin özelliklerini bilmek önem arz eder. Okullarda öğretmenin öğrencilerini tanıması ne kadar önemliyse ailede de anne babanın doğru bir eğitim için çocuklarını tanıması o kadar önemlidir. Bu sağlıklı bir iletişim kurmanın da ön koşuludur. Çocuğun toplum içinde dengeli bir birey olabilmesi için ailede sağlıklı bir gelişim ortamı olmalıdır. Ebeveynlerin birbirleri ile ilişkilerinin iyi olması çocukta güven duygusu kazandırırken bu anne babanın çocuk ile iletişiminde de fayda sağlar.¹⁸ Çocukları tanımak onlara karşı davranışlarımızı da şekillendirir. Bazı çocuklar söylenen sözü uygularken bazıları karşı çıkabilir ya da farklı bir davranış ile kavrayabilir. Buradan hareketle her çocuğa kendi mizacına göre davranmak gerektiği görülür. Bu konuyla ilgili Hz. Muhammed (sav) “*Herkesine derecesine göre davranın.*”¹⁹ buyurmuştur.

Din dilindeki birçok kelimenin çocuklar tarafından anlaşılması zordur. Kutsal, günah, sevap, ölüm, haram, helal gibi soyut kavramları anlamakta güçlük çeken çocuklar, bu kavramları genelde somut olarak düşünür ve algılamaya çalışır.²⁰ Bunun yanı sıra

¹⁷ Yıldırım, Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme, 124.

¹⁸ Köylü, *Ailede Din Eğitimi*, 206.

¹⁹ Ebu Davud, “Edeb”, 22.

²⁰ Mualla Selçuk, “Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler” (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991),32.

düşüncelere dönüşmemesi için çocuklara uygun, sade ve anlaşılır bir din dini geliştirilmelidir.²¹ Kavramların doğru bir şekilde öğretilmediği takdirde eğitim sürecini sağlıklı olarak gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır.²² Zira çocukların gelişimsel dönemlerine uygun davranmanın onların dini gelişimleri üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir.

2.2. AİLENİN ÇOCUĞU SEVMESİ

Ailede iyi bir eğitimin temeli sevgidir. Çünkü tüm ideal ailelerde görülen ortak özellik aile üyelerinin arasında sevgi bağıdır. Bu bağ ne kadar kuvvetli olursa birey bir hata yaptığında anne babanın küçük bir ikazı bile bireyin davranışını değiştirmesinde oldukça etkili olacaktır.²³ Kur'an'ı Kerim'de pek çok yerde, ebeveyn ve çocuk ilişkileri üzerinde durulur. ²⁴ Hz. Adem'in hikayesi, Hz. Nuh'un inanmayan oğlunun hikayesi ve Hz. İbrahim'in babasına yaptığı dualar ve uyarılar ayrıntılarıyla anlatılmıştır. ²⁵ Ayrıca örnek bir baba olan Hz. Lokman'ın oğluna verdiği tavsiyeler de Kur'an'da açık bir şekilde anlatılır. Buradan hareketle din eğitiminde ailenin önemi görülmektedir.

Peygamberimizin söylediği üzere sevilen kişiye sevildiğini söylemek sünnettir. Aynı şekilde çocukları öpmek ve onlara sevgi göstermek de sünnetlerimizdendir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) hayatında bunun örneklerine sıkça rastlamaktayız. Torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öperken Hz. Muhammed'i (sav) gören Akra İbn Haris bunu yadırgamış ve şöyle söylemiştir: *“Benim on çocuğum var hiçbirini de öpmedim.”* Bunu duyan Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) ona yönelerek şu cevabı verir: *“Şefkatli olmayana merhamet edilmez.”*²⁶ Buradan hareketle İslam'ın sevgiye ve merhamete verdiği önem açıkça gözükmemektedir. Zira çocuklar için sevmek ve sevilme oldukça kıymetlidir. Çocukların anne babaya itaat etmesi onlara duyduğu sevgi ile doğru orantılıdır. Çünkü sevildiğini hisseden çocuk ailesinin sözünü dinlemeye istekli olur ve anne babasına uyum sağlar. Nitekim çocuklar baskı ve zorlama ile karşılaştığında karşı gelişler ve reddetmeler artar. Bu sebeple çocukların anne ve babalarının

²¹ Beyza Bilgin- Mualla Selçuk, “Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri” (Ankara: Gün Yayınları, 1999), 35-58.

²² İhsan Turgut, “Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme” (İzmir: Anadolu Matbaası, 1995), 11.

²³ Abdullah Özbek, “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi 2*, haz. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 62.

²⁴ el-En'am, 6/140,151, İsrâ, 17/31, Ra'd, 13/23.

²⁵ el-Maide, 5/27-31, el-En'am, 6/74.

²⁶ Buhari, “Edeb”, 18.

söylediklerini benimsemesinde sevgi ve şefkat önemli bir rol oynamaktadır.²⁷ Aynı zamanda aile ile sevgi bağının kuvvetli olması aile içindeki iletişimi de olumlu yönde etkiler. Bu da çocukların ileriki yıllarda sosyal yaşamda karşılaşacağı kişilerle iletişimini etkileyecektir.

Çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyümelerini isteyen aileler çocukları ile vakit geçirmeli, sevgi ve şefkat göstermeli, oyunlar oynamalı ve en önemlisi yumuşak bir üslup ile hitap etmelidir.²⁸ Çünkü çocuklara devamlı olarak gösterilen sert tavırlar bir süre sonra etkisini kaybedeceğinden dolayı çocuk bir hata yaptığında anne babanın bakışı, küçük bir uyarısı veya nasihati etkili olmayacaktır. Fakat doğru yerde gösterilen küçük bir tepki oldukça etkili olacaktır.²⁹

Çocuğun anne baba ile olan bu ilişkisi yaşam boyu hayatına giren insanlara karşı tutum ve davranışlarında da etkili olacaktır. Aileden gördüğü sevgiyi, merhameti toplum içinde de yansıtır. Etrafındaki her şeye sevgi ve merhamet gözüyle bakar ve böyle bir insandan kimseye zarar gelmez. Bireyin kendini yetiştirmesi ve geliştirmesi böyle başlar.

30

Ancak çocuğa verilen sevgi bir zaafa dönüştüğünde çocuğun ahiretini kaybetmesine de sebep olabilir. Zira ebeveynlerin aşırı merhametli tutumu çocuklara verilen din eğitiminde tavizlere sebep olabilir. Emir ve yasakların ihmal edilişi çocuğa duyulan aşırı sevginin doğuracağı zararların en büyüğüdür.³¹ İhmal ise çocukları itaatsizliğe alıştırabilir. Bu nedenle ailelerin sevgi ve merhameti ölçülü olmalıdır. Nitekim çocuğun yaptığı yanlışları görmemezlikten gelmek sevgi olmadığı gibi, her yaptığı hatayı cezalandırmakta doğru değildir.³² Bu bağlamda Kur'an'da, *“Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.”* ayetinde kıyamet günü kişinin, anne-babasından ve evladından kaçacağından bahseder.³³ Bu ayet doğrultusunda çocuğa gösterilen fazla sevgi ve

²⁷ Hasan Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, (Ankara: Nobel Yayınları, 2011), 62.

²⁸ Osman Türer, “Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Çocuk Hakkındaki Düşünceleri”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, haz. İsmail Kurt-Seyyid Ali Tüz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 311-312.

²⁹ Özbek, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi*, 62.

³⁰ Özbek, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi*, 53.

³¹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 166.

³² Hasan Mahmud Çamdibi, “Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi”, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, haz. İsmail Kurt-Seyyid Ali Tüz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 115.

³³ Abese, 80/35

merhametin sonucunda ihmal edilen ibadetler için çocuğun anne babasından hak istemesi yadsınamaz bir gerçektir.

2.3. ARKADAŞ SEÇİMİNE DİKKAT ETMEK

Anne ve babaların çocukları konusunda dikkat etmesi gereken hususlardan biri de arkadaş seçimidir. Çocukluğunun ilk yıllarında ebeveynlerinin gözetimi altında büyüyen çocuklar belirli davranış kuralları ile anne ve babasının verdiği güzel ahlak çerçevesinde yetişir. Ancak çocuğun büyümesiyle birlikte çevresindeki insan sayısının artması ve çocuğun çevresinden etkilenmesi yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle çocuğun arkadaşları da eğitiminin üzerinde oldukça etkilidir. Bu konu ile ilgili birçok hadis-i şerif vardır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), “*Kişi dostunun dini üzeredir. O halde her biriniz dost edindiği kişiye dikkat etsin.*” ifadesiyle kişinin arkadaşından etkilendiğine değinmiştir.³⁴

Çocukluğun ilk yıllarında arkadaş seçimi önemli olmakla birlikte gençlik döneminde de oldukça mühimdir.³⁵ Bu açıdan anne ve baba çocuğun arkadaşlık kurduğu kişileri ve çevreyi denetlemeli ve sürekli kontrol halinde olmalıdır.

İmam Gazali’ye göre terbiyenin temel prensibi, bireyi kötü arkadaşlarından korumaktır.³⁶ Yani ebeveynler çocuğa en güzel biçimde terbiye verse, doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü gösterse de arkadaş çevresi çocuğun ahlâkını bozabilir. Çünkü gençlik yaşlarında arkadaşların birbirlerine olan telkin gücü oldukça etkilidir.

Arkadaş seçimi kişinin tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Okula başlayan çocukların bir anda ortamı değiştiğinden ve farklı kişilerle tanıştığından ahlaki yönden etkilenmesi kaçınılmazdır. İyi arkadaşın iyiye, kötü arkadaşın ise kötüye sevk etmesi, çocuğun arkadaş seçiminde dikkatli olması gerektiğini göstermektedir. Bu yaş aralığında olan çocuğun bunu ayırt etmesi kolay olmamaktadır. Bu sebeple ebeveynler kontrol etmeli ve gözlemci olmalıdır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) bu konu hakkında kişinin arkadaşlarından etkilenebileceğini ve zamanla birbirlerine benzeyeceklerini misk satıcısı ile demirci körüğü örneği ile şöyle dile getirmiştir: “*İyi kimseyle oturup kalkan kimsenin misali ile kötü kimseyle oturup kalkan kimsenin misali, tıpkı misk (güzel koku) taşıyan kimseyle (demirci) körüğünü çekenin misaline benzer. Misk taşıyan, ya sana güzel kokusundan (bir miktar) verir ya sen ondan satın alırsın ya da ondan güzel bir koku*

³⁴ Tirmizi, “Zühd”, 45.

³⁵ Türer, *Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Çocuk Hakkındaki Düşünceleri*, 313.

³⁶ Gazâlî, *İhyau Ulûmi’-d-Dîn, Mektebetü’-t-Ticâretiyyeti’l-Kübrâ*, (Mısır: Tarihsiz), 3/ 73.

koklamış olursun. Körük çeken kimse ise ya elbiseni yakar ya da (en azından) körüğün kötü kokusunu koklarsın (Bu kokudan rahatsız olursun).’’³⁷

Gazali ise kötü arkadaşlardan bireyi korumanın eğitimin esası olduğunu düşünmektedir. Buradan hareketle arkadaş seçiminin çocuk için ahlaki yönden oldukça önemli bir noktada olduğunu görmekteyiz.

Çocuk akranlarından güzel davranışlar öğrenebileceği gibi kötü davranışlar da öğrenebilir. Alkol, uyuşturucu, sigara, kavga vb. davranışları merak duygusu veya arkadaşlarının ısrarı ile davranış haline getirebilir. Bu sebeple aileler çocuklarına arkadaş seçme konusunda rehberlik etmeli ve onları gözetlemelidir.³⁸

İslam bilginleri de arkadaşlık konusuna önem vermiştir. İbn-i Sina konuyla ilgili şöyle demektedir: *“Mektepte çocuk edebi güzel, alışkanlıkları arzu edilen şekilde olan başka çocuklarla düşüp kalkmalıdır. Zira bir çocuk arkadaşı için daha çok telkin gücüne sahiptir. Çocuk arkadaşlarıyla ünsiyet eder, çok şeyi ondan kapar.”*³⁹ Çocuk yakınlık kurduğu ve birlikte zaman geçirdiği çevresinden etkilenmesi doğaldır. Fakat çocuk elbette sosyalleşmek zorundadır. Yaşının gerektirdiği şekilde okulda veya sokakta kendi akranlarıyla iletişim halinde olması kaçınılmaz bir durumdur. Ancak çocuğu sosyal çevresindeki arkadaş grubundan soyutlamak onun oyun ihtiyacını karşılayamamasına ve bunun sonucu olarak bazı bedensel ve ruhsal sıkıntılar yaşamasına sebep olmaktadır.

2.4. ÖĞRETMEN SEÇİMİNE DİKKAT ETMEK

Ebeveynler çocuklarına eğitim verirken aynı zamanda öğretmen seçimine de dikkat etmekle sorumludurlar. Zira çocuğun ilk çocukluk döneminde ailede verilen eğitimin okullarda devamlılık arz etmesi oldukça önemlidir. Eğitimden kasıt sadece müfredat içerisindeki bilgiler değildir. Çocuğun ahlaki olarak da eğitilmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple ahlaki açıdan donanımlı öğretmenler tarafından eğitim alması tercih edilir. Fakat günümüzde aileler iyi öğretmen ararken, öğretmenler de iyi aile arayışındadır. Zira ahlaki temeli sağlam bireylerin eğitimi doğal olarak daha kolay gerçekleşmektedir. Bu sebeple aileler sadece öğretmene sorumluluk yüklememeli kendi üzerine düşeni en iyi şekilde yapmalıdır. Bu konuya örnek vermek gerekirse, çocuğunun öğretmenine mektup gönderen Utbe İbn Ebu Süfyan, *“Eti senin kemiği benim”*

³⁷ Müslim “Birr”, 146; Ebu Davud, “Edeb”, 18.

³⁸ Dam, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 63.

³⁹ İbn Sina, *Risâle fi'l-Ahlâk*, Akt. İbrahim Canan, *Çocuk Terbiyesi* (İstanbul: Cihan Yayınları ,1993), 147.

meselesinin doğmasına sebep olmuştur. Utbe, yazdığı mektupta tüm sorumluluğu öğretmene yüklemiştir. Bu durum çocuğun ahlâk, terbiye ve eğitiminden kaçtığını gösterir.⁴⁰ Oysa eğitim aile ve öğretmenin iş birliği ile olması gerekir. Aile kurumu okul kurumu ile paralel bir şekilde gitmediği sürece verilen eğitim kalıcı bir iz oluşturmaz. Bu çocuğu olumsuz etkileyecek ve ahlaki yönden doğruyu bulmayı engelleyecektir. Zira ancak çocuk ailede gördüğü doğruyu öğretilirken de gördüğünde bunu davranış haline getirmesi daha mümkündür.

2.5. SAĞLIKLI BİR ÇEVREDE YETİŞMESİ

Çocuğun iyi bir ailede yetişmesi, iyi öğretmenler tarafından eğitim görmesi ne kadar önemliyse, iyi bir çevrede büyümesi ve yetişmesi de o kadar önemlidir. Yaşadığımız çevrede tanıdığımız insanlar elbette üzerimizde iyi veya kötü etkiler bırakacaktır. Bu sebeple çocuğumuzu yetiştireceğimiz çevreyi iyi seçmeliyiz.

Ankara Çocuk Islah Evi'nde yaptığı bir araştırmada Adasal şu sonuca ulaşmıştır: “1947-1951 yılları arasında çocuk ıslah evinde bulunan 480 çocuğun neredeyse tamamı, yaşadıkları bölgede bulunan kötü geleneğin etkisinde kalarak suça bulaşmışlardır.”⁴¹ Bu inceleme çocukların bulundukları ortamın tesirinde kaldığını açık bir şekilde göstermektedir.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) “*Ben ateşleri birbirini görecek kadar müşriklerin arasında ikamet eden bir Müslüman'dan beriyim*” buyurmuştur.⁴² Bu hadis bize komşularımızın önemini gösterir. Kişi imanına ne kadar güvense de insanların birbirinin davranışlarından etkilenir. Çünkü tavır ve davranışlar insandan insana sirayet eder. Oyun oynarken ezan okunduğunda çevresindeki insanların camiye gittiğini gören bir çocuk bundan olumlu etkilenecektir. Fakat namaza veya diğer ibadetlere duyarsız bir çevrede yetişen bir çocuk ailesinden aldığı eğitim iyi dahi olsa zamanla duyarsızlaşması kaçınılmazdır.⁴³

2.6. ÇOCUKLA İLETİŞİM

Çocuğun eğitim sürecinde çocuğa karşı tutum ve davranışların ölçülü olması önem arz eder. Karşımızdaki bireyin gelişim dönemine göre davranmak ve üslubumuzu

⁴⁰ Gazâlî, İhyau Ulûmi'd-Dîn, Akt. İbrahim Canan, *Peygamberin Sünnetinde Terbiye* (İstanbul: Tuğra Neşriyat, Tarihsiz), 410.

⁴¹ Rasim Adasal, “*Çocuğun Ruh Sağlığı ve Terbiye Esasları*” (İstanbul: Kader Basımevi, 1995), 65-66.

⁴² Ebu Davud, “Cihad”, 104; Nesai, “Kasame”, 25.

⁴³ Mustafa Öcal, *Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990), 76-77.

ona göre şekillendirmek gerekir. Çocuğa karşı sert bir üslupla değil yumuşak ve nazik bir üslup ile yaklaşılmalıdır. Kur'an'ı Kerim'de Hz. Musa'ya: *“Varın da ona yumuşak söz söyleyin, olur ki nasihat dinler yahut korkar”*⁴⁴ buyurarak Firavun'a yumuşak bir üslup ile yaklaşması söylenmiştir. Bu sebeple çocuklarımıza da hitabımızda dikkat etmeliyiz. Zira Kur'an'ı Kerim'de Hz. Nuh (as) bunun en güzel örneğidir. *“Yavrucuğum! Sen de bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma diye seslendi.”*⁴⁵ ayetinde inançsızlara karşı, kendisine isyan eden oğluna bile “yavrucuğum” diye seslenmiştir. Ayetten anlaşılacağı üzere çocuklara karşı affedici ve yumuşak olmak gerekmektedir. Sadece çocuklar için değil yetişkinler için de aynı şekilde davranmalıyız. Zira Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) bir kimsenin yanlış davranışını gördüğünde onu ismiyle açıktan uyarmazdı. Bunu “İnsanlara ne oluyor da şöyle söylerler veya yaparlar?”⁴⁶ şeklinde dile getirirdi.

İbn Miskeveyh'e göre bir çocuğu aşırı azarlamak onu azara alıştıırır ve bu onu arsızlığa ve hayâsızlığa sürükler. Bu sebeple kişi kötü işleri gözden uzak yerlerde işlemeyi alışkanlık haline getirir ve yapılan uyarılar normalleşeceği için tesirini kaybeder.⁴⁷

İmam Gazali ise bu konu hakkında, çocuğa azarlayıcı sözlerin çok söylenmesi halinde bu sözlerin aşinalık oluşturacağı ve hatta yapmaya cesaretlendireceği bu sebeple de kalbinde sözün etkisiz kalacağını söylemiştir.

Aileler çocukları iyi davranış göstermediği takdirde olumlu davranış göstermeleri için sabırla beklemelilerdir. Eğer çocuk olumsuz davranışı yapmakta ısrar ediyor ve sürdürüyorsa çocuk yalnızca olumlu davranışı yaptığıında övülmeli yapmadığıında tepkisiz kalınmalıdır.⁴⁸ Çocuk iyi davranışı kişilik haline getirene kadar sabredilmelidir. Bu meseleye Kur'an'ı Kerim'den, *“Onları Rabbinin yoluna hikmetle, güzel nasihatle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et...”*⁴⁹ ayetini örnek olarak gösterebiliriz. Ayette nasıl davranmamız gerektiği açıkça belirtilmiştir.

3. EBEVEYNLERİN ÇOCUĞA YÖNELİK SORUMLULUKLARI

Ebeveynler çocuklarının dini ve ahlaki gelişiminden sorumludur. Zira kişinin yaşamının ilk gününden ölümüne kadar geçen sürede aldığı eğitimin ilk basamağı

⁴⁴ Tâ-Hâ 20/44.

⁴⁵ Hud, 11/42.

⁴⁶ Ebu Davud, “Edep”, 6.

⁴⁷ İbnu Miskeveyh, *Tehzib 'ul-Ahlak*, (Mısır: 1959), 60.

⁴⁸ Özbek, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi*, 62.

⁴⁹ Nahl, 16/12.

ailededir. İslam hukuku, insan onuru için Zarurat-ı hamse adı verilen beş ana kriteri korumayı amaçlamıştır. Bunlar; can, mal, akıl, din ve nesildir. Buradan hareketle İslam'ın neslin korunmasını önem verdiği görülmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise aile kurumunu korumaktır. Tüm semavi dinler maddi ve manevi yönden ahlâklı bireylerin yetişmesi için aile kurumunun korunmasını desteklemektedir.⁵⁰

Aile kurumunu oluştururken eşlerin birbirini seçimi oldukça önemlidir. Evlilikte anne çocuğuna baba seçerken baba da çocuğuna anne seçmektedir. Bu seçimi yaparken aranan özellikler ise ileride çocuklarını nasıl yetiştirecekleri konusunda bir öngörü olabilir.⁵¹ Anne ve babanın birbiriyle uyumu ailenin huzuru için esastır. Nitekim aile içinde olan bir problem ve anlaşma sorunu sadece aileyi kuran bireyleri değil aynı zamanda onlardan doğacak çocukları ve hatta tüm nesli etkileyebilir. Bu sebeple karakteri sağlıklı ve iyi bir çocuk yetiştirmenin ilk basamağı iyi bir aile kurmaktır.⁵² Birey evleneceği kişiyi dinin tavsiyelerini esas alarak seçmelidir. Bu sayede hem dünya hem ahiret mutluluğunu kazanır.

Dinimizde evlenme oldukça önem verilen bir müessesedir. Aile kurarken gelecek düşünülmeli, ileride dünyaya gelmesi muhtemel bireylerin maddi manevi gelişimi düşünülmelidir. Çünkü bireyin ilk eğitimcisi anne ve babasıdır. Anne ve babası tarafından iyi bir ahlak eğitimi alan bireyler gelecekte de sağlıklı bir gelişim göstereceklerdir. Dolayısıyla evlilik her açıdan ince düşünülmeli ve bu önemli kararı verirken nefse yenilerek değil dinin esaslarını göz önünde bulundurarak tercih yapılmalıdır.⁵³

Hz. Muhammed (sav) eş seçimi ile ilgili bir hadis-i şerifinde, “*Kadın dört şeyi için nikâh edilir; malı, güzelliği, nesebi, dini. Siz dindar olanı tercih edin huzur bulursunuz.*”⁵⁴ buyurmuşlardır. Çünkü mal ve güzellik geçicidir. Bugün güzel olan yarın yaşlanabilir veya bugün zengin olan yarın tüm mal varlığını kaybedebilir. Geçici ve sonu olan şeyler üzerine evliliğe temel atmak doğru değildir. Zira bu şekilde başlayan evliliklerin sonlanması yadsınamaz bir gerçektir.

Hem kadın hem erkek kendisine eş seçerken ileride doğması muhtemel çocuklarını düşünmek zorundadır. Zira doğmamış çocuğun bile hakkı vardır. Çocuklarına iyi bir anne seçememiş bir babanın evladı henüz anne karnındayken bile bunun

⁵⁰ Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2.Baskı, 2012), 130-131.

⁵¹ Özbek, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi*, 51.

⁵² Türer, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Çocuk Hakkındaki Düşünceleri*, 307.

⁵³ Ömer Özyılmaz, *İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 48-50.

⁵⁴ Buhari, “Nikah”, 15.

olumsuzluklarını yaşayacaktır. Aynı şekilde iyi bir baba seçememiş anneler de hamilelik döneminde bunun olumsuzluklarını yaşamaya başlayacaktır. Çünkü bebek annesinin karnında ruhu olan bir varlık olduğundan çevrede gerçekleşen olaylardan ve annenin ruh halinden etkilenecektir. Buradan hareketle anne babanın sorumluluklarının henüz çocuk doğmadan başladığı görülmektedir. Hz. Muhammed (sav) bu konuya şöyle değinir: “Çocuk anne karnında 40 gün meni olarak bulunur, sonra bir kan pıhtısı, sonra bir et parçası durumuna gelir. Daha sonra Allah (cc), bir melek gönderir de ona ruh üfler.”⁵⁵ Hac suresinin 5. ayetinde de bu konudan bahsedilmektedir.⁵⁶

Hz. Muhammed (sav) bu konuyla ilgili “*Her çoban güttüğünden sorumludur.*”⁵⁷ buyurmuştur. Anne baba çocuğun her yaş döneminde halinden sorumludur. Bu sebeple iradesi dahilinde olan olumsuz olaylardan Allah’a hesap verecektir.

İlgisiz ve sevgisiz büyüyen çocuklarda bazı olumsuz duygular ortaya çıkmaktadır. Bu sevgi açlığı hırçınlık, merhametsizlik, bencillik, saldırganlık ve içe dönüklük gibi davranış bozukluklarına yol açabilir.⁵⁸ Bu durum çocuğun gençlik döneminde artarak çoğalabileceği gibi onun ahlaki gelişimine de olumsuz etkileri olacaktır. Bir ailenin çocuğuna bırakacağı en büyük servet sevgidir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) bu konuyla ilgili “*Sevgi verasetle kazanılır*”⁵⁹ buyurmuşlardır.

3.1. İLK ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI

İlk çocukluk dönemi, çocuğun bebeklikten eğitime başladığı güne kadar geçen dönemdir. Bu dönem çocuk için hem gençlik hem yetişkinlik dönemindeki yaşantısı için oldukça kritik bir dönemdir. İlk çocukluk dönemi hem bedensel hem zihinsel hem de dil gelişiminin önemli bir kısmını oluşturur.⁶⁰

Bu dönemin özellikleri çerçevesinde çocuğun muhakeme yeteneği gelişmediği için olaylar ve durumlar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmakta güçlük çeker.⁶¹ Bu nedenle çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alarak bir eğitim verilmesi gerekmektedir.

⁵⁵ Buhârî, “Enbiyâ” 1, “Kader” 1; Müslim, “Kader” 1.

⁵⁶ Bkz., Hac, 22/5.

⁵⁷ Buhârî, “Cum’a”, 11; Müslim, “İmâre”, 20.

⁵⁸ Beyza Bilgin, *İslam’da Çocuk* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987), 66.

⁵⁹ Buhari, “Edebü’l Müfred”, 1/53-54.

⁶⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Mutlu, B., Ergişi, A. Ve Diğerleri, “Okul Öncesi Dönemde Montessori Eğitimi”, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1/3, (2012), 113-128.

⁶¹ Canan, *Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, 71.

Erken dönemde başlanan eğitim ileri yaşlarda maruz kalacağı olumsuz durumlara da önlem niteliğinde olabilir.

İbn-i Sina bu konuyla ilgili şöyle der. “Çocuk süt çocukluğu devresini tamamlayıp sütün kesilince, ona çirkin ve kötü huylar hücum etmeden önce eğitime başlanmalıdır.”⁶² Çocuğun karakterine kötü huylar yerleşmeden önce iyi huylarla donatmalı ve buna geç kalınmamalıdır.

Doğumdan yedi yaşına kadar olan dönemde çocuk için en önemli faktör ailedir.⁶³ Yapılan bir araştırmada Bloom ve arkadaşları on yedi yaşındaki bireylerin zekâ durumlarını ölçmüşler. Araştırma sonucunda zekânın %50’sinin hamilelikten dört yaşına kadar geliştiğini, %30’unun dört ve sekiz yaşları arasında %20’sinin ise sekiz ve on yedi yaşları arasında geliştiğini saptamışlardır.⁶⁴ Buradan hareketle zekânın oluşumunda en önemli dönemin ilk çocukluk dönemine denk geldiği görülmektedir.

Eğitimin önemli bir kısmının çocukluğun ilk yıllarında tamamlandığını, kalan dönemlerin ise bu yıllarda kazanılan kötü davranışların düzeltilmesi için çaba göstermekten ibaret olduğunu düşünen Fransız düşünür Rousseau ile İngiliz filozofu Bertrant Russel, kişilik oluşumunun temelini çocukluğun ilk yıllarında atıldığını savunur.⁶⁵ Dolayısıyla anne ve babalar çocuğun dünyaya gelişinden yedi yaşına kadar olan dönemde karakterinin oluştuğunu unutmamalıdır. Çocuğun gelecekte olumsuz davranışlar sergileyerek hayatını problemlerle geçirmemesi için bu kritik dönemde tüm ihtiyaçları karşılanmalıdır.

İlk çocukluk döneminde çocuklar anne-babalarının söz ve davranışlarını taklit ederek davranışlarına yön verirler. Özellikle cinsiyet faktörü ele alındığında kız çocukları annesini erkek çocukları ise babasını gözlemlemektedir. Taklit ve özdeşleşme yoluyla başlayan dini yaşayış, çocuğun çevresine ve bireysel kabiliyetine göre yavaş yavaş gelişerek onun dini kişiliğine mal olur.⁶⁶ Anne ve babanın söz ve davranışlarının çocuklarının kişiliklerine yön vermesi, ebeveynlerin davranışlarında dikkatli olması gerektiğini göstermektedir. Bu yaşlarda çocukların gelişimi denge veya dengesizliklerin

⁶² İbn Sina, Kitabu’s-Siyase, akt. Ali Muhammed İsbir, (Suriye: Bidâyât, 2007), 83.

⁶³ Bayraktar Bayraklı, “Kur’an-ı Kerim’e Göre Ailede Çocuk Eğitimi”, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi* 2, haz. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 167.

⁶⁴ Tanju Gürkan, “Neden Okul Öncesi Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 /2, (1982), 215-216.

⁶⁵ Jean Jacques Rousseau, Emil Yahut Terbiyeye Dair, çev. H.Z. Ülken, A. R. Ülgener, S. Güzay, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1961), 54.

⁶⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 255.

olduğu dönemdir.⁶⁷ Çocukların gelişim sürecinde istenilen davranışları edinmesi zaman alabilir. Bu sebeple bu yaşlarda çocukları olan aileler eğitim verirken sabırlı olmalı ve kritik dönemde olduklarını unutmamalıdır.

Çocuklara din eğitimi verirken belli bir sıralama ve düzen olmalıdır. Soyut kavramları idrak edemeyecek yaşta olan çocuklara soyut kavramların anlatılması güçtür. Bu sebeple ilk çocukluk dönemindeki çocuğa soyut kavramları anlatmaya ve açıklamaya çalışmak ileriki yaşlarda olumsuz durumlara sebep olabilir.

Çocuğun kaç yaşından itibaren öğrenmeye başladığını irdelemek gerekir. Zira her çocukta fitrat üzere doğuştan gelen bir inanma ve bir inanca bağlanma eğilimi vardır.⁶⁸ Elbette bu inanma bireyden bireye farklılık arz edebilir. Temsil etmenin oldukça önemli olduğunu düşünen Gazali, çocuğun işittiği ve gördüğü olayları zihnine aldığını, daha sonra da bu olayları ve arkasındaki sebepleri merak ettiğini, daha sonra bunları sorgulayıp öyle inandığını, son olarak da bunun kalıcı ve sıkı bir inanca dönüştüğünden bahseder.⁶⁹ Ailenin bu sorumluluğunu Hz. Peygamber; “*Çocuklarınıza ikram edin ve terbiyelerini güzel yapın.*”⁷⁰ uyarısıyla vurgulamıştır. Ayrıca çocuğun yalnızca maddi ihtiyaçlarının karşılanması değil, aynı zamanda manevi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle ailenin yalnızca dünyevi değil, aynı zamanda uhrevi bir sorumluluğu da olduğunu görmekteyiz.

İlk çocukluk döneminde çocuklarda din duygusu yaşadıkları çevre ve aile dinamiğinden etkilenecek kendini gösterir. Bu dönemde çocuklar ezbere dayalı bir din duygusuna sahiptir. Taklit özelliği iradeye bağlı olarak çalışmadığı için çocuk yalnızca anne ve babasından gördüklerini davranışlarına yansıtır.⁷¹ İradeye bağlı olmayan bu taklit özelliği ise çocuğun iyi veya kötü ayırt etmeksizin çevresinden gördüğü ve duyduğu söz ve davranışları kişilik haline getirmesine yol açmaktadır.

Din duygusunun kaç yaşında oluşmaya başladığıyla ilgili bilim adamları fikir birliğine varamamış ve iki gruba ayrılmışlardır. Bir grup bu duygunun ilk çocukluk döneminde başladığını savunurken, ikinci gruptaki bilim adamları bu duygunun 12-15 yaşlarında başladığını savunmaktadır. Din duygusunun ilk çocukluk döneminde

⁶⁷ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi*, 22/22, (2006), 188.

⁶⁸ Ayşegül Yiğit, Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.22, S.22, (2006), 183.

⁶⁹ İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, c.III. Çev. Ahmet S., (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1987), 165-169.

⁷⁰ İbn Mace, “Edep”, 3.

⁷¹ Zeynep Nezahat Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 65.

başladığını savunan W. James, Erasmus, Spencer, Scheler, Herbart, Fröbel batılı bilim adamları arasında sayılabilir. İbn Sahnun, Farabi, İbn Sina, İmam Şafii, Mevlâna ve Gazali ise bu görüşü savunan doğu-İslam dünyasında bulunan bilim adamları arasındadır.⁷²

Din, duygularla yakından ilgilidir. Çocukta sağlıklı bir din duygusu oluşması için yaşamın duygusal boyutu oldukça önemlidir.⁷³ Din duygusunun ilk çocukluk döneminde başladığı düşünülmektedir. Fakat çocuğun dini öğretileri öğrenmeye başlama yaşı belirli alametler ile belirleneceğinden bu durum tartışma konusu olmuştur. Bu sebeple en çok dikkat edilmesi gereken şey zamanlamadır. Doğru beceriler doğru zamanda verilmelidir. ⁷⁴ Gazali, çocuğun iyi ve kötüyü, fayda ve zararı birbirinden ayırt etme yaşı geldiğinde çocuğun izlenmesi gerektiğini söyler. Bu yaşın geldiğinin ilk belirtisi hayânın ortaya çıkmasıdır. Çocuk bazı şeyleri utanarak yapmaktan vazgeçer. Bu ise onun ahlakının güzelliğine işarettir. ⁷⁵ Aynı zamanda çocuktaki korku, saldırganlık ve endişenin de din eğitimiyle engellenip yok edilebilir. ⁷⁶

Çocuğun bulunduğu dönem özelliklerine göre öğrenebileceği şeyleri çocuğa öğretmemek ileride olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkabileceği gibi, seviyesine uygun olmayan şeyleri çocuğa öğretmeye çalışmakta çocuğa yapılan bir baskıdır. Belirli bir düzeye ulaşmadan çocuğu zorlamak gelişimini olumsuz etkileyecektir. Aynı şekilde çocuğa anlamayacağı dini bilgileri vermek çocuğun dini gelişimi açısından da olumsuz etkiler bırakır.⁷⁷ Bu sebeple her aile kendi çocuğunun gelişim seviyesine ve yaş aralığına dikkat ederek davranmalıdır. Bazen akranlarından ileride veya geride olabilir. Bu durumda çocuğa yüklenilmemeli doğru bir eğitimle desteklenmelidir. Unutulmamalı ki her çocuk biriciktir ve özeldir.

3.2. SON ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI

Okul, çocuğun hayatına ailesinden sonra en fazla etki eden kurumdur. Okulda sadece akademik bilgiler değil aynı zamanda ahlaki eğitim de mevcuttur.⁷⁸ Nitekim her

⁷² Mustafa Tavukçuoğlu, “Okul Öncesi Dönemde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, (2002), 52.

⁷³ Bedi Ziya Egemen, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952), 10-11.

⁷⁴ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya* (Ankara: Gazi Kitabevi, 1997), 11-12.

⁷⁵ Gazâlî, İhya, 3/ 72.

⁷⁶ Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, 294.

⁷⁷ Cemil Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi* (İstanbul: Nobel Yayınları, 2014), 143.

⁷⁸ Yorulmaz, *Ailede Değerler Eğitimi*, 117.

bir birey ailesinde aldığı eğitimi okula yansıtmıştır. Birey okula başlamadan önce ailesinde ahlaki bir eğitimden geçer. Ailede aldığı bu eğitimi tavır ve davranışlarıyla yaşamına yansıtır. Okulda göstermiş olduğu bu tutum ve davranışları adeta aile yaşantısının notunu veren bir sınav gibidir. Okulda uyum içerisinde ve başarılı olması ailesinin yetiştirme tarzını yansıtmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere eğitim, ailenin ve okulun birlik içerisinde olduğu bir iştir.⁷⁹

Okul döneminde çocuk için yeni bir ortamın olması bazı algıların değişmesine de sebep olabilir. Her şeyi bilen, otoriter olarak gördüğü anne ve babasının yerine öğretmenini koymaya başlar. Artık çocuk için öğretmeni anne ve babasından daha üstündür.⁸⁰

Çocuğun din ile ilgili inançlarını doğru bir şekilde sürdürebilmesi için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekir. Çocuğun bireysel farklılıkları olduğu bilinmelidir. Ayrıca her çocuğun aynı olduğu yanlına düşmemeli ve beklenti içinde olunmamalıdır. Her çocuğun kendi dini gelişim özelliklerini bilmek çocuğun din eğitimi iyi yönde etkileyecektir. Bu ise çocuğun din eğitimi daha iyi benimsemesine ve aldığı eğitimi hayatına geçirmesi konusunda olumlu yönde etki edecektir.⁸¹

Çocuklarda yaşı ilerlemesiyle din ile ilgili birtakım problemler ve soru işaretleri oluşmaktadır. İlk çocukluk dönemine nazaran son çocukluk döneminde din ile ilgili problemler daha fazla yaşanmaktadır.⁸² Bu dönemde anne ve babalar çocuklarını iyi tanımalıdır ve onları bir başkasıyla kıyaslamamalıdır. Bu yaşlarda çocukların cesaretlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Zira çocuklara kaldırabileceğinden fazla sorumluluk yüklememeli, zorlanmamalıdır. Onu cesaretlendirerek baskı kurmadan başarabileceğine inandırılmalıdır.⁸³ Bu dönemdeki çocuğa doğru ve yanlışlar açıkça söylenmeli, yapması ve yapmaması gereken şeyler kendisine anlatılmalıdır.

Bu yaş aralığındaki çocuklara baskı kurulmamalı, söylenmek istenen açık ve kararlı bir şekilde dile getirilmelidir. Çocuk anne ve babasının ciddiyetini ve kararlılığını gördüğünde davranışını değiştirecek ebeveynlerini anlayacaktır. Bu sayede çocukta baskının travması oluşmayacaktır.⁸⁴ Çünkü çocuklar hayatı boyunca en kolay etkilenme

⁷⁹ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1985), 56.

⁸⁰ Dam, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 24.

⁸¹ M. Zeki Aydın, "Ailede Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, Ed. Recai D. ve Remziye E., (Ankara:Grafiker Yayınları, 2012), 293.

⁸² Yaşar Fersahoğlu, *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998), 61.

⁸³ Haluk Yavuzer, *Anne Olmak* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 78.

⁸⁴ Özyılmaz, *İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*, 179

düzeyini bu dönemde yaşar.⁸⁵ Bu yaştaki çocukları yönlendirme kolay olduğu için öğretmenleri ne derse onu doğru kabul ederler.

3.3. ERGENLİK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN SORUMLULUKLARI

Eğitim konusunda en hassas olunması gereken dönemlerin başında ergenlik dönemi gelmektedir. Çocuğun biyolojik ve psikolojik olarak en fazla ve en hızlı değişim yaşadığı dönemdir. Bu dönemde çocuğun yaşadığı bu sürecin farkında olmak ve onun gerektirdiği gibi davranmak çocuğa verilecek eğitim için daha faydalı olacaktır. Ayrıca bu dönemde çocuk artık somut düşünme döneminden çıkarak soyut düşünme dönemine geçer ve akıl yürüterek daha mantıksal düşünür.⁸⁶

Ergenlik, bireyde hızlı ve sürekli olan bir değişim olarak tanımlanmaktadır.⁸⁷ Aynı zamanda Erikson, değişik kültür ve toplumlarda herkesin farklı bir şekilde gelişim gösterdiği süreç⁸⁸ olarak ergenliği tanımlamıştır. Buradan hareketle her bireyin ergenlik dönemini kendi bireysel özelliklerine ve bulunduğu ortama göre farklı geçirdiği görülmektedir. Ergenlik dönemi birey için ne kadar önemli bir dönemse toplum ve anne baba için de o kadar önemlidir.⁸⁹

Ergenliğin hangi yaşta başladığı ve hangi dönemleri kapsadığı önemlidir. Çocuksu tutum ve davranışlar yerini olgun tavırlara bırakması bir alamet olarak gözlemlenebilir. Aynı zamanda bu süreç içerisinde hem bedensel hem de ruhsal değişimler oldukça hızlı bir şekilde oluşmaktadır.⁹⁰ Yani ergenlik dönemindeki değişimler yalnız fiziksel değil aynı zamanda zihinsel değişimleri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Değişimlerin hızlı olması çocuğun ergenlik dönemi öncesi ve sonrası arasında tutarsızlıklar yaşamasına da sebep olmaktadır. Bu bağlamda yapılan bir araştırma sonucunda Türkiye'deki ergenlerin (%72,1) giyime olan düşkünlük, (%54,7) karşı cinse ilgi, (%40) aile büyükleri ile çatışmalar, (%37) kendini beğenmeme, (%36)

⁸⁵ İbn Sina, Kitabu's Siyase, 83-84.

⁸⁶ John W. Santrock, Educational Psychology, Fifth Edition, (New York: McGraw-Hill Education, 2011), 46.

⁸⁷ Haluk Yavuzer, *Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*, (İstanbul: İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yayınları, 1986), 277.

⁸⁸ James F. Adams, Ergenliği Anlamak, Yay. Haz. Bekir O., (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 75.

⁸⁹ Ercan Geçgin, *Ergenlik Dönemi Din Eğitiminde Sosyal Çevrenin Etkisi* (Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 35.

⁹⁰ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), 93.

huysuzluk, aksilik ve (%33) aileden kopma oranlarında artış gözlemlenmiştir.⁹¹ Bu araştırma ergenlik döneminde her alanda hızlı bir değişim olduğunu göstermektedir.

Ergenlik dönemindeki çocukta duygusal anlamda birçok değişiklik ortaya çıkmaktadır. Biyolojik anlamda değişikliğin olması çocuğu duygularında aşırılıklara sevk eder. Dalgın olma, dikkatini uzun süre aynı yerde tutamama, hızlı öfkelenme, hızlı sıkılma, ani duygu değişiklikleri, fazla hırçın olma veya fazla içe kapanıklık gibi durumları örnek olarak verebiliriz.⁹² Bu öfke patlamaları ve bağımsızlık düşüncesi ergenlik dönemindeki çocuğun, kişiliğini çevresine kabul ettirme çabasından da kaynaklanabilir.⁹³

Ergenlik dönemindeki çocuklar bu dönemde fazla asilik, dik başlılık, öfke kontrolsüzlüğü, inatçılık, geçimsizlik, bencillik veya hayattan bıkmaya gibi ailesine ve yaşadığı çevreye uygun olmayan tavırlar gösterebilir. Bu dönemde oldukça hareketli olduklarından ve her görüşünü ifade etmeye istekli olduklarından tartışmaya da meyilli oldukları söylenebilir. Çok konuşkan olmakla birlikte oldukça tutarsız ve çelişkilidirler. Bu onları dengesiz davranışlar göstermeye itebilir.⁹⁴ Aileler böyle bir durumla karşılaştıklarında sabırlı davranmalı, bu hallerin geçici olduğunu bilmelidir. Zira kritik dönemlerde gösterilen yanlış tepkiler ileride daha büyük problemlere yol açmaktadır.

Kendini yeni tanımaya başlayan bireyin bu dönemde cinsellik duygusu da ortaya çıkar. Bu duyguyla birlikte bir kimlik arayışına girer. Bu sebeple bu döneme kendini tanıma dönemi de diyebiliriz. Hem dini şüphe ve çatışmanın hem de tövbe ve dine dönüşün yaşandığı bir dönemdir.

Ergenlik döneminde akranlarının ve çevresinin de etkisinin büyük olduğu bilinmelidir. Bir geçiş dönemi olan ergenlik, çocuğun çevresinin ve arkadaş grubunun da hızla değiştiği bir dönemdir. Bu dönemde çocuk artık akrabalarından ve ailesinden soyutlanarak daha çok akranlarına yönelir. Çocukluk döneminde ailesinin hayatına etkisi daha fazlayken artık arkadaşları hayatına daha fazla etki etmeye başlar. Ergen ise arkadaş ortamına ve onların koyduğu kurallara uyum sağlamaya çalışır.⁹⁵ Ancak aile çocuğa

⁹¹Mustafa Şen, “Türkiye’de Ergen Profili”, *Aile ve Toplum Dergisi*, c.7, S.27, (Ankara: Ames Matbaacılık, 2011), 94.

⁹²Özyılmaz, *İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*, 267.

⁹³Arthuld T. Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, çev. İbrahim N. Özgür (İstanbul: Takıoğlu Matbaacılık, 1987), 17.

⁹⁴ Mehmet Zeki Aydın, “Ergenlik Dönemindeki Çocuklarımızla İletişim”, *Hanım Efendi Dergisi*, 1/11, (İstanbul: 2007), 6-7.

⁹⁵ Erhan Çiloğlu, *Okul Çevresinin Öğrencilere Eğitsel Katkısı* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), 23.

ergenlik dönemine girmeden önce bu konuda sağlıklı bir eğitim verirse anne-baba ile ergen çocuk arasında bir problem yaşanmayacaktır.⁹⁶

Ergenlik dönemindeki bireyin ailesi ile olan ilişkisi daha çok otoriter bir yapıdadır. Ancak bireyin arkadaşlarıyla olan ilişkisi eşitlik esasına dayanmaktadır.⁹⁷ Bu sebeple birey kendi duygu ve düşüncelerini arkadaşlarına daha kolay yansıtabilmektedir. Fakat arkadaşları tarafından bir baskı söz konusu olduğunda birey bu ortamın bozulmaması adına ifade özgürlüğünden de feragat edebilir.⁹⁸ Akran baskısı, akran gruplarının olumsuzluklarından biridir.⁹⁹ Ancak bu ergenin arkadaşlarından vazgeçmesi için bir sebep değildir. Çünkü ergenlik dönemindeki çocuk için gruptan atılmak, arkadaşları tarafından istenmemek oldukça olumsuz bir durumdur.¹⁰⁰ Bireyin anne ve babası fazla otoriter olduğunda ergenin fikrini belirtmek için akranlarına başvurması kaçınılmazdır. Bu noktada ailelerin çocuklarının duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edecekleri ortam sunmaları elzemdir. Çocuğun birçok açıdan değişiklik yaşadığı bu dönemin kritik ve önemli olduğu fakat hayat boyu devam etmeyeceği bilinmelidir. Kısaca bu evrenin bir geçiş evresi olduğu unutulmamalıdır.¹⁰¹

Bireyde hem biyolojik hem psikolojik açıdan hızlı değişimlerin yaşandığı ergenlik döneminde din eğitimi de hassas olunması gereken konuların başında gelir. Ailenin çocuğun yaşadığı bu dönemin farkında olması, ona döneme uygun olarak davranması ve yaşadığı değişimlere sabır göstermesi sağlıklı bir din eğitimi verme açısından oldukça önemlidir. Ailesi ile olumlu iletişim kuramayan birey sağlıklı bir din eğitimi de alamayacaktır. Zira olumlu davranışlar kazandırmak din eğitiminin amaçlarından biridir. Yapılan eğitim bu amaca uygun olarak düzenlenmelidir.¹⁰² Bu dönemde çocuklar daha çok dinin hayatında uygulayabileceği yönüne önem verir. Sosyal hayatta işine yarayacak soruların cevaplarını arar. Ergenlik dönemindeki çocuğun irdelediği diğer konulardan biri ise Allah inancı ve inanç esaslarıdır.¹⁰³ Ergenlik dönemindeki çocuğun somut düşünme

⁹⁶ Çiğdem Gülmez, *Sosyal Kognitif Teori Açısından Ahlak ve Din Eğitime Kuramsal Bir Bakış*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 74.

⁹⁷ Kurtman Ersanlı, *Davranışlarımız* (Samsun: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2016), 161.

⁹⁸ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), 90.

⁹⁹ Taylan Aktuğ, *Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 24-28.

¹⁰⁰ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 97.

¹⁰¹ Turgay Gündüz, *Ergenlik Dönemi Din Eğitimi* (www.ebsad.org, (Nisan 2014), 2- 17.

¹⁰² Mehmet Emin Ay- Merve Gücen, “Ergenlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Yaklaşımları”, *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*, ed. Hafsa Nur Aslanoğlu – Sibel Özel (İstanbul: Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği, 2018), 296.

¹⁰³ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1993), 93-94.

becerisinden soyut düşünme becerisine geçmesi de inanç konularını irdelemesinde etkili olmaktadır. Çocuğun zihninde oluşan yeni tasavvurlar onu dini konuları araştırmaya sevk eder. Dini tasavvurlar, ergenin zihninde önceden oluşan kavramların ve olayların yeniden şekillenmesi ve anlam kazanmasıdır.¹⁰⁴ Allah, cennet, cehennem, melek, şeytan, peygamber gibi kavramların zihinde canlanması ve şekillenmesini dini tasavvur olarak tanımlayabiliriz. Ergenlik döneminde gelişim süreklilik arz ettiği için, gelişim devam ettikçe yeni dini tasavvurların çıkması da devamlılık arz eder.¹⁰⁵

Bireyin ergenlik döneminde yaşadığı sıkıntılardan birisi de ergenin dine karşı şüpheli yaklaşımıdır. Bu konuda yapılan bir araştırmada 13-16 yaş aralığındaki ergenlerde, erkeklerin %75'inin kızların ise %50'sinin dini şüphe yaşadıkları gözlemlenmiştir.¹⁰⁶ Yine dini şüphe ile ilgili Mısır'da yapılan bir araştırmada ise erkeklerin %27'sinin kızların ise %21'inin dini şüphe yaşadığı saptanmıştır.¹⁰⁷ Aynı araştırma ülkemizde yapıldığında ise ergenlik dönemindeki bireylerin %30'unun bu dönemde dini şüphe yaşadığı tespit edilmiştir.¹⁰⁸ Bu araştırmalar ergenlik dönemindeki bireylerin dini şüphe yaşama oranlarının yüksekliğini göstermektedir. Aynı zamanda ergenlik döneminde olan diğer arkadaşları da dinî şüphe içerisinde olabilir. Arkadaşları ile konuşup tartışarak bir anlam arayışı içerisine girerler. Din konusunda akranlarına danışan ve onlardan yardım olan ergen bireyler hakkında bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya göre, akranlarına danışma oranı %28 çıkarken, anne ve babasına danışma oranı %8, din eğitimi yapan kişilere danışma oranı ise %1 çıkmıştır.¹⁰⁹ Ailesiyle çatışıp onların dinî değerlerine karşı çıktığında birey için arkadaş grupları bir kurtarıcı hükmüne geçmektedir.¹¹⁰ Bu dönemde artık ailenin etkisi azalmakla birlikte akranlarının sözleri ve davranışları ile ergen üzerinde etkisi artmaktadır.¹¹¹

Ergenlik döneminde akranların birbirine olumlu etkisi de vardır. Bu dönemdeki bireyler birbirlerine toplumun dinî değerlerine sahip çıkma bilinci de

¹⁰⁴ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 159.

¹⁰⁵ Peker, *Din Psikolojisi*, 97.

¹⁰⁶ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* (Samsun: Etüt Yayınları, 2000), 136

¹⁰⁷ Gülçin Koca, *Ergenlik Dönemi ve Din Algısı 17 Ağustos 1999 Depremini Yaşayan Ergenler Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 20.

¹⁰⁸ Hayati Hökelekli, "Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler", *MEB Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 78.

¹⁰⁹ Nilüfer Voltan Acar, vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1996), 51.

¹¹⁰ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 87.

¹¹¹ Peker, *Din Psikolojisi*, 173-175.

kazandırabilmektedir.¹¹² Ergenlerin gruplar halinde ibadet yapma faaliyetleri ve birbirlerini teşvik etmeleri de bireysel ibadet yapma konusunda olumlu etkiler.¹¹³ Birbirlerinin dinî gelişimlerini destekleyen bireylerin oluşturduğu arkadaş gruplarında da yanlış davranışlardan uzak durma eğilimleri gözlemlenir. Fakat yanlış arkadaş grupları bireyleri yanlış davranışlara çekebilir. Bu sebeple bireylerin ailelerine ve öğretmenlerine bu dönemde dini şüphe konusunda rehber olma açısından oldukça fazla sorumluluk düşmektedir. Ayrıca anne babalarının ve öğretmenlerinin ergenlik dönemindeki bireyin dini yaşantısına etkisi büyük önem arz etmektedir. Anne-babanın ve din eğitimi veren diğer kişilerin söylemleri ve davranışları ne kadar tutarlı olursa bireyin de din eğitimi o kadar tutarlı ve olumlu olacaktır.¹¹⁴ Ayrıca Ferşadoğlu'nun yaptığı bir çalışmaya göre ailenin dindarlık durumunun ergenlik dönemindeki bireylerin dindarlık durumunda belirleyici bir faktör olduğu tespit edildi.¹¹⁵ Ergenlik dönemindeki bireylerin aileleri ile arasındaki iletişimi güçlendirecek bir eğitimin anne ve babalara verilmesi ailenin iyi bir model olmasında katkı sağlayacaktır.

Bu dönemdeki bireylerin dini tutum ve davranışları üzerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri de oldukça etkilidir. Yalnız bilgi vererek değil aynı zamanda verdiği bilgileri hayatına geçiren, davranışlarına yansıtan bir öğretmen, bireyler üzerinde dini ve ahlaki yönden daha fazla etkili olacaktır.¹¹⁶ Ergenlik dönemi öncesindeki bir çocuğun öğretmeninden etkilenme düzeyi daha yüksektir. Zira öğretmen ile yeni tanışan çocuğun okulda örnek alacağı ilk kişi öğretmenidir. Fakat büyüdükçe sosyal çevresinde ve arkadaş sayısında artış olan 14-16 yaşlardaki bireylerin ergenlik ile birlikte öğretmenden etkilenme düzeyi düşmektedir. Çünkü öğretmenden öğrendiklerini sorgulayıcı bir tutum sergileyerek kendi içlerinde anlamlı buldukları bilgileri daha güvenilir bulurlar.¹¹⁷

Ergenlerin dini tutum ve davranışlarına sosyal medya, televizyon ve internetin bazı olumlu etkileri vardır. Yaptığı bir araştırmada televizyon ve internetin olumlu etkileri

¹¹² Geçgin, *Ergenlik Dönemi Din Eğitiminde Sosyal Çevrenin Etkisi*, 62

¹¹³ Geçgin, *Ergenlik Dönemi Din Eğitiminde Sosyal Çevrenin Etkisi*, 58-59

¹¹⁴ Süleyman Gümrükçüoğlu, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2017), 39-60.

¹¹⁵ Saliha Ferşadoğlu, *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova örneği)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013)

¹¹⁶ Fatma Ulu Dikilitaş, “Ergen Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları”, *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (Aralık 2020), 59.

¹¹⁷ İbrahim Gürses – Mehmet Akif Kılavuz “Kuşakların ahlâkî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramı açısından bir değerlendirme”, *Küresel Diyalog Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı*, ed. Uysal Kerman vd. (Isparta: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009), 113.

olduğunu tespit eden Turan, çalışmada katılımcıların %79.7'sinin televizyondaki dini içerikli programların kişiyi dini duygu ve davranış yönünden olumlu etkilediğini söylemiştir.¹¹⁸ Sosyal medya ile ilgili yapılan bir araştırmada ise Ayaz, ergenlik dönemindeki çocukların dinî konuda merak ettiği bir şey olduğunda bilgi almak için akıllarına ilk gelen kaynağın sosyal medya olduğunu ve kolaylıkla ulaşılabilir olduğundan olumlu etkilediğini dile getirmiştir.¹¹⁹

Günümüzde ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal medya, internet ve televizyondan olumlu ve olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bilgiye kolay ulaşım sağladığından olumlu etkileri olsa da olumsuz etkileri de fazladır. Bilhassa bu kritik dönemde amacı dışında kullanılan sosyal medya gençler üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Sosyal medyada gördükleri fotoğraflar, izledikleri videolar ve mesajlaşmalar verilen dinî eğitim ile çelişmektedir.¹²⁰ Ergenlik dönemine kadar zihinlerinde oluşan dinî tasavvurlar ile çelişen bu durum bireylerin din anlayışını da bozmaktadır. Bilgiye kolay erişme, kolay iletişime geçme, fikir alışverişi, grup çalışması gibi faydaları olmakla birlikte,¹²¹ bağımlılık, bilgi kirliliği, güvensizlik gibi zararlı yönleri de vardır.¹²² Sosyalleşmenin en büyük düşmanı olduğu düşünülen sosyal medya, bireylerin birbiriyle iletişimini azaltmakta ve tüm faaliyetlerden uzaklaştırmaktadır.

Ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal medyaya fazla maruz kalması sonucunda genel bir anlayış oluşmakta ve birbirine benzeyen insan tipleri ortaya çıkmaktadır. Birbirine benzeyen insanlarda ise benzer hayat tarzları görülmektedir. Daha önceleri dini kaynak alan ergen bireyler sosyal medyanın etkisiyle modern dünyanın öğretilerini kaynak almaya başlamaktadır.¹²³ Bulundukları gelişim döneminin özelliklerinin etkisinde kalan ergen bireyler, sosyal medyanın oklarına karşı daha savunmasızlardır.¹²⁴ Bu sebeple bireyler ergenlik döneminde yalnız bırakılmamalı, anne ve babaları başta olmak üzere

¹¹⁸ İbrahim Turan, "Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (2007), 231-233.

¹¹⁹Orhan Ayaz, *Sosyal Medyanın Ergenlerin Dinî Sosyalleşmesine Etkileri (Sakarya/Akyazı örneği)* (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), 57-59.

¹²⁰ Handan Yalvaç Arıcı- Sümeyra Arıcan, "Ergen Din Tasavvurunun İnşasında Sosyal Medya", *Kalemname*, 12 (Aralık 2021), 70.

¹²¹ Martina Drahošová- Peter Balco, "The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union", *Procedia Computer Science*, 109 (2017), 1008.

¹²² Drahošová Balco, "The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union", 1009.

¹²³ Simon Critchley, *İmansızların İmanı*, çev. Erkan Ünal (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 28.

¹²⁴Muhammed Muhdi Gündüz, "Gelişim özellikleri doğrultusunda gençliğin din eğitimi.", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 12/4 (2020), 1101-1102.

dinî eğitim veren herkes rehberlik etmelidir. Ergenlik dönemi bireylerin hata yapmaya meyilli olduğu, nefsine yenildiği ve aşırılıkların olduğu bir dönemdir.

Ergenlik dönemindeki bireyleri dinî ve ahlaki yönden eğitmek, onları hayata hazırlamak ve geleceğini sağlıklı bir şekilde şekillendirmek için anne-babalara ve öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Bu dönemde ebeveynler ergen bireyi yalnız bırakmamalı, onu anladığını ve her daim yanında olduğunu hissettirmelidir. Nitekim anne ve babasının gözetimi altında olduğunu hisseden bireyler hem kendilerini daha güvende hissedecek hem de yanlış davranışlardan uzaklaşma eğilimleri artacaktır.



İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkılarına dair görüşlerini tespit etmeyi hedeflemektedir. Anne ve baba, din ve ahlak eğitimi konusunda çocuk için oldukça önemlidir. Çocuğun ahlak eğitimi alma konusunda en kritik yaşlarını ebeveynleri ile geçirmesi din eğitimi meselesinde anne ve babaların önemini göstermektedir.

Din ve eğitim, insan yaşamının her döneminde önemli rol oynayan kavramlardır. Tanımlarına baktığımızda, bu kavramların insan hayatındaki önemi daha net anlaşılmaktadır. Bilgin'e göre din, "İnsanın mutlak bir varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışıdır".¹²⁵

Bireyi ilahi duygulara yönlendiren, sorgulayan ve iyi insan olma çabasını anlamlandıran, karmaşık duyguların filizlenmeye başladığı döneme ergenlik denir.

Çocuk ve ergenlerin gelişim dönemleri ile ilgili çalışmalar insanların karakterleri, olayları nasıl anlamlandırdığı ve hayata bakış açılarının nasıl geliştiğini saptamaları sonucunda bu dönemle ilgili araştırmalar yoğunluk kazanmıştır.¹²⁶

Bu araştırmanın temel amacı, anne ve babaların din eğitiminde yeterliliği, çocuklarının dini gelişimi konusunda çocuklarına ne kadar katkı sağlayabildiği ve nasıl katkı sağlaması gerektiği vb. konularda ebeveynlerin görüşlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca ebeveynlerin tavsiye niteliğindeki görüşleri diğer anne-babalara rehberlik etmesi açısından fayda sağlayabilir. Alanda ebeveynlerin din eğitimindeki yeri ve önemine dair yapılmış çalışmalar bulunmaktadır.¹²⁷ Bu çalışmaların büyük bir kısmı literatür taraması

¹²⁵ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, (Ankara: Gün Yayınları, 2007), 16.

¹²⁶ Ata Demir, "John Locke, David Hume ve Immanuel Kant'da İnanç ve Rasyonalite", *Bitlis İslamiyet Dergisi*, C.2, S.2, (2020), 3.

¹²⁷ İlgili bazı araştırmalar; Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1991); Süleyman Gümrükçüoğlu, "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü", *III. Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Adaleti: Kadın ve Aile* (Mart 2017); Ömer Özdemir, *Ailenin, Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019); Orhan Ayaz, *Sosyal Medyanın Ergenlerin Dini Sosyalleşmesine Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2015); Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Din Eğitimi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012); Mehmet Zeki Aydın, *Ergenlik Dönemindeki Çocuklarımızla İletişim* (İstanbul: Hanım Efendi Dergisi, 2007); Bayraktar Bayraklı, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996); İbrahim Canan, *Çocuk Terbiyesi* (İstanbul: Cihan Yayınları, 1993); Hasan Mahmud Çamdibi, *Ailede Çocuğun Ahlakî Terbiyesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996); İhsan Çapcıoğlu, *Ahlak Temelli Karakter İnşasında Sosyal Çevrenin Önemi, Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu* (Ordu: 2016); Erhan Çiloğlu, *Okul Çevresinin Öğrencilere Eğitsel Katkısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2006); Hasan Dam, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2011); Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010); Ercan Geçgin, *Ergenlik Dönemi Din Eğitiminde Sosyal Çevrenin Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 2019); Feyza Kılıç, *Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)* (Yüksek Lisans Tezi, Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012); Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* (Samsun: Etüt Yayınları, 2000); Abdullah Özbek, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996); Mustafa Şen, *Türkiye'de Ergen Profili, Aile ve Toplum Dergisi* (Ankara: Ames Matbaacılık, 2011); Nevzat Tarhan, *Güzel İnsan Modeli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012); Fatma Ulu Dikilitaş, *Ergen Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları, Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* (Aralık, 2020); Handan Yalvaç Arıcı- Sümeyra Arıcan, *Ergen Din Tasavvurunun İnşasında Sosyal Medya, Kalemname* (Aralık, 2020); Yavuz Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983); Haluk Yavuzer, *Anne Olmak* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1995); Haluk Yavuzer, *Anne-Baba ve Çocuk* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1995); Ayşegül Yiğit, *Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi, 2006); Sena Sönmez, *14-15 Yaş Grubu Din Eğitiminde Ailenin Rolü* (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2023); Tahsin Kula, *Ergenlerde Dini Düşünceye Yaşanan Güçlükler*

yöntemiyle yapılmıştır. Son yıllarda alan araştırmaları şeklinde yapılan çalışmalar da mevcuttur. Bu araştırma alan araştırması ve nitel yöntem kullandığı için diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır ve özgündür. Bu açıdan düşünüldüğünde araştırma alana katkı sağlamaktadır. Araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. Ebeveynlerin okullarda verilen din öğretiminin çocuklarının dini gelişimine etkisi konusunda görüşlerini belirlemek
2. Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimini ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek
3. Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek
4. Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek
5. Ebeveynlerin internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı önlemlerini tespit etmek
6. Ebeveynlerin çocuklarının dini gelişimlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliğini tespit etmek

2. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI

Araştırmada, katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yanıtların gerçek görüşleri ve düşünceleri olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmada kullanılan yöntem, ölçme araçları araştırmacının amacına uygundur. Ayrıca kullanılan ölçme araçlarının ve yöntemin gerekli verileri elde edebilmek için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006); Cemil Oruç, *Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023); Mustafa Öcal, *Ailede Çocukların Dini ve Ahlaki Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 3, (1996); Şuayip Özdemir, *Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 9, (2002); Fatih Özkan, *Çocuğun Din Eğitiminde Anne- Babanın Etkisi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011); Ayşe Taşkiran, *Ailede Din Eğitimi* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Fatma Altındal, *Ailelerin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Din Eğitiminde Karşılaştıkları Problemler (Antalya İli Örneği)* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırma ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkılarına dair görüşlerini temel almaktadır. Bu çerçevede araştırmanın kapsamında aile, ebeveynlerin çocuklarının dini gelişiminde önemi, ergenlik dönemi özellikleri, din eğitimi, ailede ve okullarda din eğitimi ve buna yönelik ebeveynlerin görüşleri yer almaktadır. Çalışma Afyonkarahisar ilinin İscehisar ilçesinde bulunan farklı yaş gruplarından, farklı sosyokültürel düzeyde seçilen 16 ebeveynin din eğitimi ve ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimine katkısı ile ilgili sunduğu görüşlerle sınırlıdır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilimlerde yaygın olarak tercih edilen üç farklı araştırma yöntemi bulunmaktadır: Nitel, nicel ve nitel ile nicelin birleştirildiği karma yöntem. Bu yöntemlerden biri olan nitel araştırma yöntemi anlayıp yorumlanan bir düşüncüyü benimseyen, genellikle insan davranışları ile bu davranışların neden olduğu durumları inceleyen bir yöntemdir.¹²⁸

Bir başka tanıma göre ise nitel araştırma deseni algı ve durumların kendi ortamında gerçekçi ve bütünsel olarak ortaya konmasını amaçlayan nitel bir sürecin gözlem, görüşme ve doküman analizi ile izlendiği bir araştırma türüdür.¹²⁹

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine katkısını ve bu konuda görüş ve düşüncelerini ortaya koymaya çalışan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda literatür tarama yöntemi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Sürecin en önemli parçası literatür taramasıdır.¹³⁰

Yin tarafından açıklandığı üzere, durum çalışması, belirsiz sınırlara sahip bir bağlamı ya da durumu gerçek hayatta derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem genellikle "nasıl, neden ve ne" gibi sorulara odaklanarak, bir durumu detaylı bir şekilde analiz etmeyi sağlar.¹³¹

¹²⁸ John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (Sage Publications, 2014, 4th ed.), 3-19.

¹²⁹ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 39-50.

¹³⁰ Ranjit Kumar, *Araştırma Yöntemleri*, çev. Ömay Çokluk, Güçlü Şekercioğlu, Hasan Atak, Ed. Ömay Çokluk, (Ankara: Edge Akademi Yayıncılık, 3. Baskı, 2011), 152-153.

¹³¹ Robert K. Yin, *Case Study Research, "Design and Methods"* (Sage Publications: 2014, 5th ed.), 16-24.

Durum çalışması, genellikle karmaşık konuların anlaşılmasına ve yeni keşiflerin yapılmasına olanak tanır, ancak sonuçlar evrene genellenebilir değildir. Bununla birlikte, benzer bağlamlarda devredilebilir bilgi ve önerilerin ortaya çıkmasına imkan tanır.¹³² Nitel araştırmanın temel odak noktası anlama ve yorumlama olduğu için birçok araştırmacı, bu yöntemi farklı bakış açılarıyla ele alarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmuştur.

Durum çalışmaları, araştırmacıların belirli bir olgu veya olayı derinlemesine incelemek amacıyla tek bir durumu ele aldığı tekli durum çalışmaları veya birden fazla durumu incelediği çoklu durum çalışmaları şeklinde gerçekleştirilebilir.¹³³

Yin, durum çalışmalarını dört ana kategoriye ayırmaktadır: bütüncül tek durum deseni, iç içe geçmiş tek durum deseni, bütüncül çoklu durum deseni ve iç içe geçmiş çoklu durum deseni.¹³⁴ Bu kategoriler, araştırmacıların ele aldıkları durumu daha sistematik ve yapılandırılmış bir şekilde incelemelerine olanak tanır, böylece elde edilen bulguların güvenilirliği ve geçerliği artırılmış olur.

Bu çalışmada bütüncül tek durum deseni kullanılmaktadır. Yin'e göre, bütüncül tek durum deseni, tek bir analiz biriminin (örneğin bir birey, bir kurum, bir okul) derinlemesine incelendiği bir araştırma desendir. Bu desen, üç tür durumda tercih edilmektedir. İlk olarak, ortaya atılmış bir kuramın doğrulanması veya çürütülmesi amacıyla kullanılır. İkinci olarak, standartlara uymayan, aykırı ya da kendine özgü durumların incelenmesi için uygundur. Son olarak, daha önceki araştırmaların ele almadığı yeni durumların çalışılması amacıyla tercih edilir. Yin'e göre tekli ya da çoklu durum çalışmaları olmak üzere durum deseni için birden fazla yöntem mevcuttur. Bu desenler; bütüncül tekli ve çoklu durum desenleri ile iç içe geçmiş tekli ve çoklu durum desenleridir. Araştırmacılar, bu desenlerden araştırma problemine uygun olan durum çalışma desenini tercih edebilmektedir.¹³⁵

Bu çalışmada bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Araştırma, ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine katkısı üzerine odaklanmış ebeveynler analiz birimi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın çerçevesi, araştırmanın yapıldığı ilçede bulunan ebeveynlerin, ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine katkısına dair

¹³² Sharan Merriam, *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*, Jossey-Bass, 1998.

¹³³ Creswell, J. W., *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, 97-101.

¹³⁴ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 39-50.

¹³⁵ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 39-50.

görüşlerini içermektedir. Araştırmaya katılacak gönüllü katılımcılar ile araştırmanın katılımcıları belirlenmiştir.

Çalışmamızın araştırma bölümünde nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme, kişilerin farklı konulardaki davranışlarına tutumlarına ve düşüncelerine göre bilgi elde etmede sıkça kullanılan bir yöntemdir. Görüşme türleri üçe ayrılır. Bunlar yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmedir.¹³⁶

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğe göre araştırmacı görüşmeden önce soracağı soruları içeren bir form oluşturur. Görüşme esnasında ise verilen yanıtlara göre yanıtların detaylandırılması amacıyla yan veya alt sorular sorulabilir. Görüşmenin gidişatına göre soruların soruluş sırasında veya biçiminde değişiklikler yapılabilir. Eğer gerek duyulursa soru eklenebilir veya çıkarılabilir. Görüşme sırasında katılımcı sorulara istediği şekilde yanıt verebilir.¹³⁷ Yapılan çalışmada görüşme tekniğinin türlerinden biri olan mülakat tekniği kullanılmıştır.

4.1. VERİLERİN TOPLAMASI

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup, teknik olarak ise nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarından en sık kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır.¹³⁸ Araştırmanın amacı dikkate alınarak görüşme formunda şu sorular yer almaktadır.

- Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız.
- Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilirse sizce uygun olur?
- Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?
- Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir?

¹³⁶ Kumar, *Araştırma Yöntemleri*, 152-153.

¹³⁷ Kumar, *Araştırma Yöntemleri*, 152-153.

¹³⁸ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 144.

- Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi?

- Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?

- Ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz?

- Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz ?

Araştırmada Afyonkarahisar ilinin İscehisar ilçesinde bulunan ebeveynlere “görüşme formu” doldurtulmuştur. Görüşme öncesi katılımcılara gönüllülük esaslı olduğu konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca ses kayıtlarının tutulacağı, görüşme verilerinin bu çalışma haricinde herhangi bir şekilde kullanılmayacağı veya üçüncü bir kişi ile paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Katılımcılardan randevu talep edilip uygun gün ve saatte görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler ses kaydı alınıp bu kayıtlar toplamda 335 dakika sürmüştür. Görüşmelerden elde edilen veriler daha sonra doğrudan alıntılanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

Afyonkarahisar ilinin İscehisar ilçesi genelindeki ebeveynler araştırmanın evrenini; her türlü sosyokültürel ve sosyoekonomik aile yapısını bünyesinde barındıran İscehisar ilçesinin farklı köylerinden farklı gelir seviyelerinden ve farklı kültürel düzeyde 16 ebeveyn ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Yapılan araştırma kapsamında İscehisar ilçesine bağlı farklı köylerde yaşamakta olan 16 ebeveyn seçilmiş ve bu ebeveynler ile görüşmeler yapılmıştır.

4.3. VERİLERİN ANALİZİ

Nitel verilerin analizi sürecinde, ilk adım olarak veriler hazırlanır ve düzenlenir. Daha sonra, verilere uygun kodlar tespit edilir ve veriler bu kodlarla etiketlenir. Ardından, belirli temalar ortaya çıkarılmak üzere veriler incelenir ve gruplandırılır. Temaların belirlenmesi ve açıklayıcı bir şekilde tanımlanması için verilerin detaylı bir şekilde analizi yapılır. Analiz sonuçları, şekiller veya tablolar gibi görsel araçlar kullanılarak görsel olarak sunulabilir ve anlaşılması kolay hale getirilebilir. Bu süreç, araştırmanın amaçlarına ve sorularına uygun bir şekilde yapılır ve araştırma sonuçlarının

anlamlandırılmasına yardımcı olur.¹³⁹ Bu araştırma tek bir araştırmacı tarafından yürütülmüştür, bu da veri analizi sürecinin tutarlılığını sağlamak için önemlidir.¹⁴⁰

Nitel verilerin sayısallaştırılması, nitel araştırma yöntemlerinin nicel analizlere dönüştürülmesi sürecini ifade eder ve sosyal bilimler, eğitim, sağlık gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Bu süreç, araştırmacılara nitel verilerin derinlemesine analiz edilmesini ve belirli desenlerin sayısal olarak ortaya konulmasını sağlar. Kodlama ve kategorileştirme, içerik analizi, duygu analizi ve karma yöntemler gibi çeşitli teknikler bu sürecin temelini oluşturur. Örneğin, açık kodlama sürecinde araştırmacı metinlerden anlamlı bölümleri belirler ve bu bölümleri kodlar. Kodlama sürecinde belirli temalar veya kategoriler oluşturulur ve bu temaların sıklığı sayılarak analiz edilir.¹⁴¹

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, nitel araştırma veri analizi için yaygın olarak kullanılan içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Betimsel analizde özetlenip yorumlanan veriler, içerik analizi aşamasında daha derinlemesine incelenmiştir. Bu analizle, betimsel yaklaşımda fark edilmemiş kavramlar ve temalar bu analiz ile fark edilir.¹⁴² Bu amaç doğrultusunda, veriler kavramsallaştırılarak, bu kavramlar temelinde mantık çerçevesi oluşturularak temalar belirlenmiştir olur¹⁴³

Bu tanımlar, içerik analizinin nitel verilerin anlamını derinleştirmek ve anlamlı kategorilere dönüştürmek için kullanılan bir araştırma tekniği olduğunu vurgular. Bu teknik, araştırmacılara verilerin derinlemesine incelenmesi ve anlamlandırılması için bir çerçeve sağlar.

Veriler, öncelikle görüşme formlarının ve ses kayıtlarının elektronik ortama aktarılmasıyla başlar. Daha sonra, araştırmacı tarafından belirlenen kodlama yöntemleri kullanılarak veriler analiz edilir. Verilerin analizi sırasında kodlar ve kategoriler ilişkilendirilir ve temalar ortaya çıkarılır. Analiz sürecinde elde edilen bulgular, yorumlarla desteklenerek betimlenir ve doğrudan alıntılarla desteklenir.¹⁴⁴

Bu çalışmada da kodlar düzenlenmiş, kavramlar katılımcılardan direkt olarak yapılan alıntılar ile desteklenerek yorumlanmış ve her bir alt amaç için alt tema ve/veya

¹³⁹ John W. Creswell, *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (USA: Sage Publications, 2007, 2th ed.)

¹⁴⁰ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 89.

¹⁴¹ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 90.

¹⁴² Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 186.

¹⁴³ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 144.

¹⁴⁴ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 88.

temalara varılarak ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine eğitimine katkısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise bulgular yorumlanmıştır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile işlenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler belli temalar altında kodlarla sunulmuştur. Katılımcılardan elde edilen verilerin sunulmasında, katılımcılara verilen kodlar kullanılmıştır. Nitel yöntemlerde kodlamaya ilişkin gerekçelendirmeler yöntem bölümünde belirtilmiştir.

Aşağıda katılımcıların demografik bilgilerine yer verilen verilerden oluşan tablo sunulmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARINA YÖNELİK TANIMLAYICI BULGULAR

Araştırmanın katılımcılarına ait tanımlayıcı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Sıra No	Katılımcı Kodu	Yaş Aralığı	Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Meslek
1	K1	30-40	Lise	E	İmam
2	K2	30-40	Ortaokul	K	Ev Hanımı
3	K3	50-60	İlkokul	E	Çiftçi
4	K4	50-60	İlkokul	E	Çiftçi
5	K5	30-40	Ortaokul	K	Ev Hanımı
6	K6	30-40	İlkokul	E	Çiftçi
7	K7	30-40	Ortaokul	K	Ev Hanımı
8	K8	30-40	İlkokul	K	Ev Hanımı
9	K9	20-30	Ortaokul	K	Ev Hanımı
10	K10	40-50	İlkokul	K	Ev Hanımı
11	K11	30-40	Lisans	K	Öğretmen
12	K12	30-40	Lisans	K	Öğretmen
13	K13	30-40	İlkokul	K	Ev Hanımı
14	K14	30-40	Lisans	E	Mühendis
15	K15	40-50	Lisans	K	İK Uzmanı
16	K16	30-40	Lise	E	Ev Hanımı

Katılımcılara ilişkin verilen Tablo’1 incelediğinde; 16 katılımcının %62,5’i kadın (10 kişi) katılımcılardan, %37,5’i erkek (6 kişi) katılımcılardan oluşmaktadır.

Katılımcıların mesleklerini; %50'si ev hanımı (8 kişi), %12.5'i öğretmen (2 kişi), %18,75'i çiftçi (3 kişi), %6,25' İK uzmanı (1 kişi), %6,25'i mühendis (1 kişi), %6.25' imam (1 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeylerini; %37.5'i ilkokul (6 kişi), %25'i ortaokul (4 kişi), %12,5'i lise (2 kişi), %25'i lisans (4 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş aralıklarını; %68,75'i 30-40 yaş aralığı (11 kişi), %12,5'i 40-50 yaş aralığı (2 kişi), %12,5'i 50-60 yaş aralığı (2 kişi), %6,25' 20-30 yaş aralığı (1 kişi) oluşturmaktadır.

2. EBEVEYNLERE GÖRE ÇOCUKLARININ DİNİ GELİŞİMİNE ETKİ EDEN UNSURLARLA İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde araştırmada katılımcılara, ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine etki eden unsurlara yönelik yöneltilen sorulardan elde edilen tema ve kodlar verilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgiler temalara ayrılarak kodlanmış, ardından bu kodlar kategoriler ve temalar şeklinde düzenlenmiştir. Temalar ve kodlar tablolar halinde sunulmuştur. Katılımcılara görüşme sırasına göre kodlar verilmiştir. Bu bölümde, katılımcılardan elde edilen bulgular doğrudan alıntılarla ifade edilmiştir. Katılımcıların yanıtları belirli temalar altında kodlanarak analiz edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcılara Yöneltilen Sorulardan Elde Edilen Kod ve Temalar

Soru	Temalar	Kodlar
Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız.	Okulda Din Öğretimi	Ders saati artmalı
		Daha erken yaşlarda başlamalı
Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilirse sizce uygun olur?	İlkokul Çağı	7 yaş itibari ile başlamalı
	Okul Öncesi Çağı	4-5 yaş itibari ile başlamalı
	İmam ve Kurs Hocaları	Okul dışında imam ve kurs hocaları desteklemeli
	Öğretmenler	Okullarda din eğitimini öğretmenler vermeli
Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?	Yeterlilik	Yeterli görmekle birlikte destek alınmalı
	Yetersizlik	Yetersiz görmek ile birlikte destek alınmalı
Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim	Asilik	Saygısız, asi ve çatışmacı tavırlar

açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir?	Derinlemesine Sorgulama	Cevaplardan çok sorulara odaklanma ve derinlemesine sorgulama
	Olumlu Davranışlar	Problem yaşamama ve olumlu davranışlar

Tablo 2 (Devam). Katılımcılara Yöneltilen Sorulardan Elde Edilen Kod ve Temalar

Soru	Temalar	Kodlar
Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi?	Dine Soğuk Bakış Açısı	Olumsuz bir bakış açısına sahip olma ve uzaklaşma
	İbadetleri Anlamlandırma Çabası	Dini vecibeleri anlamlandırarak ve sorgulayarak yerine getirme
Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?	Birlikte Araştırma Süreci	Sorulan soruları kitap ve internet aracılığı ile araştırmak
	Yetersizlik Hissi	Yetersizlik hissetmek ve zorlanmak
	Uzmanla Yönlendirme	Bilmediği için bir uzmana, öğretmene veya hocaya yönlendirmek
Ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz?	Sosyal Medyanın Olumsuz Yönleri	İnterneti sosyal medya odaklı kullanmanın olumsuz sonuçlara neden olduğu
	İnternetin Olumlu Kullanımı	İnterneti araştırma ve gelişme yöntemi olarak kullanmanın olumlu olması durumu
	Arkadaş Çevresi	Arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz büyük bir etkiye sebep olduğu
Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz ?	Rol Model Olmak	Etkin ve Sürekli İş Birliği Yapmak

Tablo incelendiğinde ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkılarının araştırılmasına yönelik katılımcılarla yapılan görüşmeden elde edilen veriler sonucunda birinci soru olan “Okullarda verilen din öğretiminin

çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız.” sorusundan 1 tema ve 2 kod, ikinci soru olan “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilirse sizce uygun olur?” sorusundan 4 tema ve 4 kod, üçüncü soru olan “Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?” sorusundan 2 tema ve 2 kod, dördüncü soru olan “Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir? sorusundan 3 tema ve 3 kod, beşinci soru olan “Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi?” sorusundan 2 tema ve 2 kod, altıncı soru olan “Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?” sorusundan 3 tema ve 3 kod, yedinci soru olan “Ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz?” sorusundan 2 tema ve 2 kod, sekizinci soru olan “Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz ?” sorusundan 1 tema ve 1 kod elde edilmiştir.

2.1. DİN DERSLERİNİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN DİNİ GELİŞİMLERİNE YAPTIĞI KATKIYA İLİŞKİN BULGULAR

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkılarını inceleyen bu çalışmada birinci alt amaç olan “Ebeveynlerin okullarda verilen din öğretiminin çocuklarının dini gelişimine etkisi konusundaki görüşlerini belirlemek” amacı ile sorulan “Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız?” sorusuna verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizler ile dikkatimizi çeken ifadeler için oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 3’de yer verilmiştir. “Sizce çocuklara okullarda verilen din eğitimi onların dini gelişiminde etkili mi?” sorusuna tüm katılımcılar DKAB dersinin çocuklar üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ve mutlaka olması gerektiğini belirterek “Evet” cevabını vermiştir. Daha sonra kendilerine sorunun devam eden kısmında “Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız?” sorusu sorulduğunda etkisinin fazla olduğunu ve okullarda DKAB derslerinin saatlerinin artırılması gerektiğini söylemişlerdir ve aşağıdaki tablodaki kategoriler oluşmuştur.

Tablo 3. Okullarda Verilen Din Öğretiminin Çocukların Dini Gelişimine Etkisi Konusundaki Ebeveyn Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K2, K5, K1, K4, K6, K9, K11	7	Ders Saati Artmalı	Okulda Din Öğretimi
K12, K7, K3, K8, K10, K14, K15, K16, K13	9	Daha Erken Yaşlarda Başlamalı	

2.1.1. Okulda Din Eğitimi

Tablo 3 incelendiğinde “Ebeveynlerin okullarda verilen din öğretiminin çocuklarının dini gelişimine etkisi konusundaki görüşlerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Okulda Din Öğretimi” teması altında, katılımcılardan 2 kod ve 16 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar; Ders Saati Artmalı (f7), Küçük Yaşlarda Başlamalı (f9) olarak ifade edilmektedir.

Ders saati artmalı: Katılımcıların okullarda verilen din öğretiminin çocuklarının dini gelişimine katkısı konusundaki görüşlerinin incelenmesi amacıyla yaptıkları yorumlar arasında katılımcıların Ders Saatlerinin Artırılması (f7) ifadelerinden bazıları aşağıda örneklerle sunulmuştur:

K1: “Okullarda din eğitimi verilmeli hatta artırılmalıdır. Çünkü biz bu eğitimi evde veremiyoruz. Elimizden geldiğince hem akademik hem ahlaki olarak rehberlik etmeye çalışıyoruz fakat okullarda bulunan DKAB derslerinin bu konuda katkısı çok fazla. Çocuğuma hem ahlaki olarak hem de ibadet konusunda gerekli uyarıları yapıyorum yine de öğretmenden daha fazla etkileniyorlar. Bu sebeple okulda verilen eğitimin bizim desteğimize katkı sağladığını düşünüyorum.”

K2: “Okullarda din eğitimi kesinlikle verilmeli ve okullarda daha fazla saat dini eğitim verilmelidir. Çünkü çocuklar bizi değil öğretmenleri dinliyorlar. Bu konuda kendimi tam yeterli görmüyorum. Ama alanında iyi olan hocalarımız bize bu konuda yardımcı oluyor. Çocuğum okulda öğrendiklerini evde uyguluyor bu nedenle bizim onu olumlu davranışlara yönlendirmemiz kolaylaşıyor. Öğretmenlerin desteği olmasaydı zorluklar yaşırdık.”

K4: “Kesinlikle din eğitimi verilmelidir. Okullarda din dersi diğer derslere göre daha fazla verilmeli en çok ona ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Özellikle çocukların ergenliğe girmesiyle birlikte asi tavırlar çoğaldı. Maalesef biz anne ve babası olarak dediğimizi kolay kolay yaptıramıyoruz. Çocuklar bazı bilgileri alanında uzman kişilerden duyduğunda davranışa dönüştürmesi daha kolay oluyor. Anne baba olarak bizim de eksik

kaldığımız yerleri tamamlıyorlar. Bu nedenle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde anlatılanların daha etkili olduğunu düşünüyorum. ”

K1, K2 ve K4 kodlu katılımcıların belirttiği gibi okullarda din eğitim/öğretiminin varlığı çocuklarının dini gelişimini desteklemektedir. Bu ifade ile ebeveynler çocuklarının daha fazla din eğitimi almasını istediklerini belirtmişlerdir. Zira mevcut programda din derslerinin zorunlu olarak iki ders saati olması bunun yanında seçmeli bazı din öğretimi derslerinin de programda yer alması olumlu bir durumdur. Ebeveynler de bu durumu destekler mahiyette din derslerinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.

K5: “Okullarda din derslerinin varlığı bizim manevi yükümüzü hafifletiyor. Bu sebeple din derslerinin varlığından çok memnunum. Ama çocuğum ödevlerini bitirip sosyal medyaya dalyor. Bu durumu öğretmeni ile görüştüm. Öğretmenin söylediklerine göre haftalık ders saati yeterli olmuyor gibi duruyor. Öğretmen her öğrenci ile manevi anlamda özel olarak ilgilenemez bir sürü öğrenci var. Bu sebeple din derslerinin saatleri arttırılmalı böylece öğretmen çocuğumla daha iyi ilgilenebilir. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olmasaydı çocukların din eğitimi konusunda oldukça eksik kalacaklarını ve olumsuz durumlarla daha çok karşılaşacaklarını düşünüyorum. Tıpkı namazın kötülüklerden alıkoyduğu gibi din derslerinin de birçok kötülükten uzaklaştırdığını düşünüyorum.”

K5 kodlu katılımcının çocuğunun boş vakitlerini olumsuz değerlendirdiği için öğretmeninden yardım istediğini ama din derslerinin ders saati sebebi ile öğretmenin yeterli vaktinin olmadığını bu sebeple din derslerinin saatlerinin artırılmasının da faydalı olacağını söylemiştir. Ayrıca DKAB derslerinin çocukları olumsuz davranışlardan uzaklaştırdığını ifade etmiştir.

Daha Erken Yaşlarda Başlamalı: Katılımcılardan okullarda verilen din öğretiminin çocuklarının dini gelişimine katkısı konusunda görüşlerinin incelenmesi amacıyla yaptıkları yorumlar arasında öğrencilerin din derslerine daha erken küçük yaşlarda başlaması (f9) ile ilgili ifadelerden bazıları aşağıda örneklerle sunulmuştur:

K7: “Çocuklara kesinlikle okulda din eğitimi verilmelidir. Çünkü eğitim küçük yaşta daha iyi akıllarında kalıyor. Ben 25 yaşında kuranı öğrendim ve zor öğrendim. Şimdide unutmak üzereyim. Daha küçük yaşta öğrenmiş olsaydım aklımda kalırdı. Ben bu sebeple çocuğuma yardımcı olamıyorum. Okullarda din dersinin olması çok iyi çünkü

çocuklar sureleri ezberledi ve Kuran okumayı öğrendiler. Bence din derslerinin saatleri artırılmalıdır.”

K7 kodlu katılımcının da çocuklara okullarda erken yaşta verilen din eğitiminin onlar açısından olumlu olduğunu kendi deneyimlerinden yola çıkarak ifade etmiştir.

K12: “Kesinlikle okullarda din dersi verilmelidir. Okullarda din dersi olmalı çünkü küçük yaşta dinini öğrenmeli sonuçta İslam toplumuyuz. Elbette bu eğitimi önce bizim vermemiz gerekir fakat ben kendi bilgilerimin yeterli ve doğru olduğunu düşünmüyorum. Elimizden geleni yapıyoruz ama maalesef anne ve babası olarak faydamız pek olmuyor. Toplumda dinle alakalı oldukça yanlış bilgiler var. Bu nedenle bilgiyi doğru yerden almasını istiyoruz. Çünkü yanlış bilgiler çocukları dinden soğutuyor. Özellikle küçük yaşlarda yanlış inanma ihtimali daha yüksek oluyor. Ayrıca hem bilgi yönünden hem de ahlaki olarak öğretmenler çocukları olumlu etkiliyor.”

K12 kodlu katılımcı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin çocukları olumlu etkilediğini öne sürerek çocuklara okullarda din dersi verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca çocukların hurafelerden uzak durmasının ancak okullarda alınan din dersleriyle mümkün olabileceğini söylemiştir. Erken yaşlarda alınan eğitimin önlem mahiyetinde olacağını ve böylece dinden uzaklaşmanın önüne geçilebileceğini ifade etmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri 1982 Anayasası’nın 24. Maddesiyle zorunlu ders statüsüne geçmeden önce okullarda din dersleri okutulmamıştır. Din derslerini okumak isteyenler dersi seçmiş, din dersi okumak istemeyenler ise dersten muaf olmuştur. Elbette ki bu uygulamalar sıkıntılara sebep olmuş, bu dönemde okullarda din dersi okutulmadığı için toplumda sosyal, kültürel ve ahlaki alanda problemler yaşanmıştır.¹⁴⁵ Uzun yıllar insanların dinden ve din eğitiminden mahrum kalmaları onları hem psikolojik hem sosyal yönden etkilemiştir.¹⁴⁶ Zira çocukluk döneminden itibaren bireylerin din derslerinden mahrum bırakılması, yanlış ve eksik bilgilerle inanılmasına ve inancın yaşanmasına sebep olmuştur.¹⁴⁷ Bu durum bireylerin ileri yaşlarda da problemler yaşamasına zemin hazırlamıştır. Zamanla din dersleri konusunda yaşanan tecrübeler sonrası din derslerinin gerekliliğini göstermiştir. Fakat yaşanan tüm olumsuz tecrübelere rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin zorunluluğu konusu tartışılmaya devam

¹⁴⁵ Ahmet Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı ve Din Müesseseleri Hakkında Rapor”, *Sebilürreşad*, Cilt. 5, Sayı. 103 (Mayıs 1951), 36.

¹⁴⁶ Ömer Özdemir, *Ailenin, Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 107.

¹⁴⁷ Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri* (Ankara: Emel Matbaacılık, 1980), 147.

etmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı, çocuğun aileden aldığı din eğitiminin yetersiz olduğunu, bu eğitimi kendi araştırmalarından da tam anlamıyla almasının mümkün olmadığını bu nedenle okullarda din derslerinin kesinlikle okutulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ebeveynlerin görüşleri ele alındığında din derslerinin çocuklara okullarda verilmesinin çocukların üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu görülmektedir. Din derslerinin okutulmadığı yıllarda çocukların hem küçük yaşlarda hem de hayatlarının sonraki dönemlerinde etkisini gösterebilecek birçok probleme sebep olduğu ifade edilebilir.¹⁴⁸ Ebeveynler, çocuklarına aile ortamının yanısıra okullarda da din eğitimi verilmesi gerektiğini ve olmaması halinde problemler yaşanacağını belirtmiştir. Verilen din derslerinin az olduğunu vurgulayarak çocukların daha fazla din dersi almasının onları olumlu etkileyeceğini düşünmektedirler. Özdemir’de çalışmasında, okulda verilen din eğitimi/öğretiminin çocuklar üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁹ Şener Kaya’da yaptığı çalışmada, okullarda verilen eğitimin bireyin kişilik özelliklerini şekillendirdiğinden ve çocuğun dini gelişimine önemli katkısı olduğundan bahsetmektedir.¹⁵⁰

2.2. DİN EĞİTİMİNİN HANGİ YAŞTA VE KİM TARAFINDAN VERİLECEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimine ebeveynlerinin katkısının incelendiği bu çalışmada ikinci alt amaç olan “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek” amacı ile sorulan “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilirse sizce uygun olur?” sorularına verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizler ile dikkatimizi çeken ifadeler için oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4. Dini Gelişimleri Açısından Çocuklara Din Eğitimi Ne Zaman, Nerede ve Kimler Tarafından Verilmesinin Uygun Olduğu İle İlgili Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K3, K8, K12	3	7 yaş itibari ile başlamalı	İlkokul Çağı

¹⁴⁸ Özdemir, *Ailenin, Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı*, 107.

¹⁴⁹ Özdemir, *Ailenin Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı*, 113.

¹⁵⁰ Nural Şener Kaya, *Ailede Verilen Din Eğitiminin Sürdürülebilirliği (Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma)*(Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021),60.

K5, K13, K7	3	4-5 yaş itibari ile başlamalı	Okul Öncesi Çağı
K6, K15, K2, K11, K10, K4	6	Okul dışında imam ve kurs hocaları desteklemeli	İmam ve Kurs Hocaları
K16, K1, K9, K14	4	Okullarda din eğitimi öğretmenler vermeli	Öğretmenler

2.2.1. İlkokul Çağı

Tablo 4 incelendiğinde “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “İlkokul Çağı” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. bu frekans ve kodlar; 7 yaş itibari ile başlamalı (f3) olarak ifade edilmektedir.

7 yaş itibari ile başlamalı: Katılımcıların çocuklarına dini gelişimleri açısından din eğitiminin ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili görüşlerini sunmak amacıyla yaptığı yorumlar arasında öğrenciler din eğitimlerine 7 yaş itibari ile başlamalı (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K3: “Çocuklara 1. Sınıftan itibaren yani yedi yaşından itibaren din eğitimi verilmelidir. Öğretmenler hocalar tarafından verilmelidir. Bence köy hocasına küçük yaşta devamlı gittiklerinde faydalı oluyor. Çocukların hafızası daha kuvvetli insan yaşı ilerledikçe köreliyor. Ağaç yaşken eğilir diye boşuna dememişler.”

K8: “Okula başlar başlamaz din eğitimi de başlamalıdır. Çünkü en rahat öğrenecekleri yaşlar.”

K12: “Ergenlik öncesinde yani ilkokula başladığında din eğitimi verilmelidir. Öğretmen tarafından verilmesi daha uygundur fakat aile de çok önemlidir. Eğitimin temeli ailede atılır.

Katılımcılardan K3, K8 ve K12 çocuğunun okul çağı başlangıcı ile birlikte Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini alması gerektiğini, öğretmenin ve ailenin iş birliği içinde olması gerektiğini ve küçük yaş gruplarında bilişsel ve davranışsal gelişimin daha kalıcı olduğunu ifade etmişlerdir.

2.2.2. Okul Öncesi Çağı

Tablo 4 incelendiğinde “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Okul Öncesi Çağı” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve

3 frekans değeri çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “4-5 yaş itibari ile başlamalı” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Okul Öncesi Çağı: Katılımcıların çocuklarına dini gelişimleri açısından din eğitiminin ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili görüşlerini sunmak amacıyla yaptığı yorumlar arasında öğrenciler din okul öncesi çağı itibari ile başlamalı (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorum şu şekildedir:

K5: “Büyüklerimizin dediği gibi ‘ağaç yaşken eğilir’. Bu sebeple çocuklarımızın küçük yaşlardan itibaren din eğitimi almasını önemsiyoruz. Bu yaşlarda alınan eğitim gelecekte daha ahlaklı bireyler olmasını sağlayacaktır. Bence 4-6 yaştan itibaren başlamalıdır. Diyanet işleri de bu yaş aralığını önemsiyor. Çünkü bu yaşlarda vicdanı, merhameti, yardımseverliği, hoşgörüyü öğretiyor. Kuran kursları ve okullarda bu eğitim alınabilir. Yaşlılara da sahip oldukları bilgileri nereden aldığını sorduğumuzda çocuk yaşlarda öğrendiklerini söylüyorlar.”

K5 kodlu katılımcı küçük yaşlarda alınan din eğitiminin daha etkili olduğunu vurgulamakla birlikte Diyanet’in de bunu desteklediğini dile getirmiştir. Çocukların erken yaşlarda edindiği değerlerin onlar üzerinde daha etkili olduğunu, ileri yaşlarda olan kişilerin de mevcut bilgi ve değerleri erken yaşlarda aldığını ifade etmiştir. Şener Kaya’da çalışmasında, 0-6 yaşın, bireylerin alıcılarının çok açık olduğu, hem kişilik gelişimi hem de diğer gelişim alanlarında bireyin en hızlı gelişim gösterdiği dönem olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

K13: “Bence 4-5 yaşında eğitim başlamalıdır. Aslında önce anne baba tarafından verilmelidir ama anne baba bilgili değil bence. O sebeple öğretmenden din eğitimi alması gerektiğini düşünüyorum. Bu yaşlarda çocuklar bazen çok zor sorular soruyorlar ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Okul öncesi itibari ile dini eğitim vermeye başlamalı. Çünkü görmedikleri soyut olan bir şeyi bize sorduklarında ne diyeceğimizi bilemiyoruz. Öğretmeni daha doğru bir cevap verir diye düşünüyorum.”

Katılımcılardan K13 okul öncesi çağındaki çocukların somut işlemler döneminde olması sebebi ile manevi değerleri anlamakta zorlandıklarını ve sordukları sorular karşısında zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sebeple din eğitiminin okul öncesi çağda temellerinin atılması gerektiğini dile getirmiştir.

¹⁵¹ Şener Kaya, *Ailede Verilen Din Eğitiminin Sürdürülebilirliği (Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma)*, 91.

2.2.3. İmam ve Kurs Hocaları

Tablo 4 incelendiğinde “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “İmam ve Kurs Hocaları” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 6 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Okul dışında imam ve kurs hocaları desteklemeli” (f6) olarak ifade edilmektedir.

Okul dışında imam ve kurs hocaları desteklemeli: Katılımcıların çocuklarına dini gelişimleri açısından din eğitiminin ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili görüşlerini sunmak amacıyla yaptığı yorumlar arasında öğrenciler okul dışında imam ve kurs hocaları ile desteklemeli (f6) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorum şu şekildedir:

K15: ” Öğretmen ve kurs hocası tarafından veya köy imamı tarafından verilebilir. Ancak aile çok önemlidir. Aile çocuğu yetiştirir ve okula başladığında öğretmen ile iş birliği içinde devam eder. Eğitim aile ve öğretmenin ortak olması gereken bir konudur.”

K15 kodlu katılımcı din eğitiminin öğretmenlerin yanı sıra köyde bulunan imam veya kurs hocaları tarafından da verilebileceğini ifade etmiştir.

K6: “Okullarda öğretmen ama okul öncesinde imam ve kurs hocaları vermelidir. Çünkü okula başlamadan sureleri ezberlemiş oluyor ve daha kolay oluyor okula başladığında.”

K6 kodlu katılımcı okul öncesi çağındaki çocuklara din eğitiminin kurs hocaları tarafından da verilebileceğini ve çocukların dini gelişimini destekleme konusunda önemli bir yer edindiklerini belirtmiştir. Ayrıca okula başladığında hazırbulunuşluk açısından öğrenciye bir temel olacağını ifade etmiştir. Benzer şekilde Şener Kaya’nın araştırmasında da ebeveynlere göre Kur’an kursu hocalarının çocukların hayatlarında güzel bir yere sahip oldukları ve dini gelişimlerini olumlu yönde etkiledikleri tespit edilmiştir.¹⁵²

2.2.4. Öğretmenler

Tablo 4 incelendiğinde “Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili ebeveyn görüşlerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Öğretmenler” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 4

¹⁵² Şener Kaya, *Ailede Verilen Din Eğitiminin Sürdürülebilirliği*, 58.

frekans değeri çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Okullarda din eğitimi öğretmenler vermeli” (f4) olarak ifade edilmektedir.

Okullarda din eğitimi öğretmen vermeli: Katılımcıların çocuklarına dini gelişimleri açısından din eğitiminin ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmesi ile ilgili görüşlerini sunmak amacıyla yaptığı yorumlar arasında öğrenciler okul da din eğitimi öğretmenler vermeli (f4) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorum şu şekildedir:

K16: “Din eğitiminin 4. Sınıftan itibaren verilmesini doğru bulmuyorum. Daha erken yaşta devlet okullarının her kademesinde hatta anaokulundan itibaren verilmeli. Çünkü DKAB dersi çocuklara erdemli terbiyeli olmayı ve insanlara nasıl davranması gerektiğini öğretir. Ayrıca yemeden içmeye hayatın her alanında her bilgiyi verdiğinden çocuğun hayata bu eğitim ile başlaması gerektiğini düşünüyorum. Bu ders din kültürü öğretmenleri tarafından verilmelidir. Çocukların öğretmenleri örnek aldığını ve onların davranışlarından etkilendiklerini düşünüyorum.”

Katılımcılardan K16 okullarda her kademe de din eğitimi verilmesi gerektiğini, öğrencilere din eğitimi gereksiniminin okullarda öğretmenler tarafından sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle öğretmenlerin çocukların dini gelişimlerini destekleme konusunda en etkili etkenlerin başında geldiği görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin söyledikleri ile tutum ve davranışlarının uyumlu olması çocuklar üzerinde olumlu etki göstermektedir. Zira çocuklar sözden ziyade hal ve hareketleri kendilerine rehber edinmektedirler. Günümüzde öğretmenler yalnızca bilgiyi aktaran kişi değil öğrencilere doğruyu bulma konusunda da rehberdirler. Zira günümüzde bilgi kaynaklarına ulaşım oldukça kolaydır. Bu nedenle öğretmenin çocukların ruhuna dokunan, onlara manevi anlamda rehberlik eden yönü oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında özellikle DKAB öğretmenlerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Onlar iyi bir eğitimci olduğu kadar iyi bir Müslüman da olmak durumundadır. Ebeveynlerin çocuklarının din eğitimine daha erken yaşlarda başlamasına yönelik talepleri de din eğitiminin başlama yaşı ¹⁵³ üzerine yönelik çalışmalarla da ilişkilendirildiğinde olumlu bir yaklaşımdır. Buna göre ülkemizde İlkokul 4. Sınıflarda başlayan DKAB derslerinin daha erken bir sınıfta başlaması üzerine düşünülebilir.

¹⁵³ Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 273.

2.3. EBEVEYNLERİN DİN EĞİTİMİ ALANINDA KENDİLERİNİ YETERLİ HİSSETME DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkılarının incelendiği bu çalışmada üçüncü alt amaç olan “Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek” amacı ile sorulan “Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?” ve “Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?” sorularına verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizler ile dikkatimizi çeken ifadeler için oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 5’de yer verilmiştir.

Tablo 5. Ebeveynlerin Çocukların Dini Gelişimlerine Katkı Sağlamada Yeterlilikleri İle İlgili Düşüncelerini Belirlemeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K1, K4, K7	3	Yeterli görmekle birlikte destek alınmalı	Din Eğitimde Yeterlilik
K8, K2, K11	3	Yetersiz görmek ile birlikte destek alınmalı	Din Eğitiminde Yetersizlik
K13, K15, K14, K6	4	Yetersizlik hissetmek ve zorlanmak	
K16, K5, K12	3	Sorulan soruları kitap ve internet aracılığı ile araştırmak	Birlikte Araştırma Süreci
K3, K9, K10	3	Bilmediği için bir uzmana, öğretmene veya hocaya yönlendirmek	Uzmana Yönlendirme

2.3.1. Din Eğitiminde Yeterlilik

Tablo 5 incelendiğinde “Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek” amacı ile yöneltile soruya “Din Eğitimde Yeterlilik” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Yeterli görmekle birlikte destek alınmalı” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Yeterli görmekle birlikte destek alınmalı: Katılımcıların çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Yeterli görmekle birlikte destek alınmalı” (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K1: “Kendimi yeterli görüyorum ama öğretmen kadar değil tabi ki de. Ama yönlendiriyorum camiye gitmesi için sureleri ezberlemesi için veya okulda din derslerine özen göstereyim diye. Tabi ki baskı yaparak değil yönlendirme amaçlı. Çünkü küçük yaşta ne kadar bir şey öğrenirse büyüdüğünde de öyle gidiyor.”

K1 kodlu katılımcı, çocuğunun din ile ilgili sorularına cevap verebildiğini fakat bazen cevaplarının yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bu gibi durumlarda öğretmeninden destek alması gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

K4: “Mesleğimden olayı diğer insanlara nazaran biraz daha yeterli görebiliyorum kendimi. İmam olduğum için din eğitimi verme konusunda zorlanmıyorum. Fakat cemaate sorduğumda ebeveynler kendini yeterli görmüyor ve bize yönlendiriyor. Elbette yeterli olduğumu düşünmüyorum ama elimizden geleni yapıyoruz.”

K4 kodlu katılımcı, imam olduğu için cevaplarının yeterli olduğunu düşünüyor. Fakat yine de insanın kendini geliştirmesi gerektiğini ve tam anlamda yardımcı olamadığını ifade etmektedir.

K7: “Evet görüyorum.. Ama eksik kaldığım tıkanıp gittiğim noktalar elbette oluyor. Daha çok maneviyat konusunda ona bunu aşılama hissettirmeye çalışıyoruz. Birlikte öğreniyor geliyoruz.”

K7 kodlu katılımcı kendini yeterli görmekle birlikte yeterli görmediği noktalarda çocuğu ile birlikte öğrenip geliştirmeye çalıştığını ifade etmektedir.

2.3.2. Din Eğitiminde Yetersizlik

Tablo 5 incelendiğinde “Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Din Eğitimde Yetersizlik” teması altında, katılımcılardan 2 kod ve 5 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Yetersiz görmek ile birlikte destek alınmalı” (f3) ve “Yetersizlik hissetmek ve zorlanmak” (f4) olarak ifade edilmektedir.

Yetersiz görmekle birlikte destek alınmalı: Katılımcıların, çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla yaptığı yorumlar arasında Yetersiz görmekle birlikte destek alınmalı (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K2: “Ben kendimi yeterli görmüyorum. Sordukları sorulara cevap vermeye çalışıyorum ama veremediğimde hocaya veya öğretmenlere yönlendiriyorum”

K2 kodlu katılımcı kendini yeterli görmediğini bu sebeple çocuğunu öğretmene yönlendirdiğini ifade etmiştir.

K8: “Ben kendimi yeterli görmüyorum. Sorduğu sorulara cevap veriyorum tabi ki ama yeterli değil. Benden daha bilgili birine yönlendiriyorum ya okuldaki öğretmene ya da kuran kursu hocasına sorması gerektiğini söylüyorum.”

K8 kodlu katılımcı kendini yeterli görmediği için çocuğunu öğretmene yönlendirdiğini ifade etmiştir.

K11: “Asla yeterli olamıyorum. Bir soruya cevap versem daha sonrasında tıkanıyorum. Böyle olması beni gerçekten çok üzüyor. Çünkü ergenlik çağında kendi dinin merak eden çocuğuma bile yardımcı olamamak yetersiz hissettiriyor bu sebeple kurs hocasına veya öğretmenine sorarsa daha doğru cevap alacağını söylüyorum.”

K11 kodlu katılımcı, çocuğunun dini sorularına cevap verememenin üzüntüsünü yaşamakla birlikte aynı zamanda sorularına cevap bulabilmesi için bir uzmana yönlendirdiğini ifade etmiştir.

Yetersiz hissetmek ve zorlanmak: Katılımcıların, çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Yetersizlik hissetmek ve zorlanmak” (f4) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K13: “Ben küçük yaşta okuldan alındım. Kız çocuğu olduğum için kursa da gönderilmedim. Aslında öğrenmeye açık meraklı bir çocuktum. Şimdi ergenlik çağına gelmiş kızım bana manevi değerlerimiz veya dinimiz ile ilgili bir soru sorduğunda çok zorlanıyorum. Kendimim fazlasıyla yetersiz ve bilgisiz hissediyorum bu his beni gerçekten üzüyor.”

K13 kodlu katılımcı, eğitim almadığı için çocuğuna yeterli olamadığını bu durumun onu zorladığını ve kötü hissettirdiğini ifade etmiştir.

K15: “Şimdiki çocuklar gerçekten çok akıllı bize öyle sorular soruyor ki bırakın cevap vermeyi daha önce böyle bir şeyi sorgulamadığımı fark ediyorum. Bu durumda hem seviniyorum hem de çocuğuma yeterli olamadığım için çok üzülüyorum.”

K15 kodlu katılımcı, çocuğuna yeterli ve faydalı olamadığı için olumsuz duygularını ifade etmiştir.

2.3.3. Birlikte Araştırma Süreci

Tablo 5 incelendiğinde “Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Birlikte Araştırma Süreci” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Sorulan soruları kitap ve internet aracılığı ile araştırmak” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Sorulan soruları kitap ve internet aracılığı ile paylaşmak: Katılımcıların, çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Sorulan sorulara kitap ve internet aracılığı ile cevap vermek” (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K16: “Ben kendimi din eğitimi verme konusunda yeterli görmüyorum. Dini konularda yeterli bilgim olmadığı için çocuklarda eksik kalıyor. Bana soru soruyorlar ama bilmediğim zaman telefonda veya kitaplardan araştırarak söylüyorum. İnternette bakıyorum önce kendim anlayıp içselleştiriyorum daha sonra çocukların anlayacağı bir seviyeye indirerek anlatmaya çalışıyorum”

K16 kodlu katılımcı çocuğunun bilişsel ihtiyaçlarını araştırma yolu ile gidermeye çalıştığını, çocuğunun bilişsel özelliklerine ve gelişim dönemine göre açıklamalar yapmaya çalıştığını ifade etmiştir.

2.3.4. Uzmanla Yönlendirme

Tablo 5 incelendiğinde “Ebeveynlerin çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamada yeterlilikleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek” amacı ile yöneltilen soruya “Uzmanla Yönlendirme” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Bilmediği için bir uzmana, öğretmene veya hocaya yönlendirmek” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Bilmediği için bir uzmana, öğretmene veya hocaya yönlendirmek: Katılımcıların, çocuklarının dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeterlilikleri ile ilgili bilinçlerini ortaya koymak amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Bilmediği için bir uzmana, öğretmene veya hocaya yönlendirmek” (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K3: “Ergenlik dönemi sebebi ile olduğunu düşünüyorum çok çok zor sorular bazen elimden gelen cevabı vermeye çalışsam da onu ikna edemediğimi hissediyorum.

Açıkçası kafasında soru işareti kalmasını veya yanlış öğrenmesini asla istemem eğer okul dönemiye din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenine sormasını söylüyorum. Yaz dönemi ise yazın camide hoca kuran dersi veriyor çocuklara ona sormasını söylüyorum. Keşke her sorusuna doğru cevap verebilecek bilgim olsa.

K3'ün ifade ettiği gibi bazı katılımcılar benzer şekilde çocuklarının ihtiyaçlarına cevap veremediklerini düşündükleri için çocuklarını alan uzmanına yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, ebeveynlerin çocuklarının dini konularla ilgili sorduğu soruları cevaplayabilme durumlarının araştırıldığı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Özdemir'in çalışmasında, ebeveynlerin yeterli bilgiye sahip olmadıkları için çocuklarının sorduğu sorulara cevap veremedikleri görülmüştür.¹⁵⁴ Aynı konu ile ilgili Koyuncu'da çalışmasında, annelerin din eğitiminde kendilerini yetersiz hissettiği ve bilgi eksikliği problemlerinin olduğu sonucuna varmıştır.¹⁵⁵ Sonuç itibarıyla ebeveynlerin, çocuklarının dini konulardaki sorularını cevaplama konusunda kendilerini yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır.

2.4. ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARINA DİN EĞİTİMİ VERİRKEN EBEVEYNLERİN KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERE İLİŞKİN BULGULAR

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkısının incelendiği bu çalışmada dördüncü alt amaç olan “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile sorulan “Çocuğun ergenliğe girmesiyle birlikte dine bakış açısında değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl farklılıklar gözlemlediniz?” ve “Çocuğun ergenliğe girmesiyle birlikte dine bakış açısında oluşan değişikliklerin bir ebeveyn olarak size çocukların dini gelişimlerini desteklemek açısından hangi konularda olumsuz etkileri oldu?” sorularına verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizler ile dikkatimizi çeken ifadeler için oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 6'de yer verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Din Anlayışındaki Değişimler Sebebiyle Onların Dini Gelişimlerini Yönlendirmede Karşılaştıkları Problemleri Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K9, K10	2	Saygısız, asi ve çatışmacı tavırlar	Asilik

¹⁵⁴ Özdemir, *Ailenin Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı (İstanbul Örneği)*, 75.

¹⁵⁵ Ayşe Koyuncu, *Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 50.

K8, K5, K14	3	Cevaplardan çok sorulara odaklanma ve derinlemesine sorgulama	Derinlemesine Sorgulama
K2, K12, K16	3	Problem yaşamama ve olumlu davranışlar	Olumlu Davranışlar
K7, K1, K4, K15	4	Olumsuz bir bakış açısına sahip olma ve uzaklaşma	Dine Soğuk Bakış Açısı
K11, K3, K6, K13	4	Dini vecibeleri artık anlamlandırarak ve sorgulayarak yerine getirme	İbadetleri Anlamlandırma Çabası

2.4.1. Asilik

Tablo 6 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Asilik” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 2 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Saygısız, asi ve çatışmacı tavırlar” (f2) olarak ifade edilmektedir.

Saygısız, asi ve çatışmacı tavırlar: Katılımcıların, ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “saygısız, asi ve çatışmacı tavırlar” (f2) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K9: “Evet maalesef oluyor. Çok agresif oldular ve anne babaya karşı saygısı oldukça azaldı. Allah inanma bilinci gibi bir şey kalmadı. Asi tavırları zaman zaman bizim de çok gerilmemize sebep oluyor. Aslında gelişimsel olarak ergenlik döneminde olduğu için böyle olduğunu biliyoruz fakat yine de çatışmacı tavrı çocuk olduğunu bize unutturuyor. Çocuğa rehberlik etmek bizim için artık oldukça zorlaştı. Bence ahlak bilgisini de içeren din kültürü dersi ile birlikte çocuklar biraz daha sakinleşiyor. Bu yüzden durum içinden çıkılmaz bir hal aldığına okula gidip din dersi öğretmenini ile görüşüyorum. Onun çocuğum ile görüşmesi ve bazı öğütler vermesi çoğu zaman işe yarıyor. Hem çocuk beni okulda görünce yaptıklarından öğretmenlerinin de haberi olduğunu anlıyor ve olumsuz davranışlarını azaltıyor.”

K9 kodlu katılımcı, ergenlik döneminde ki çocuğunun bu döneminde en fazla asi tavırlarından dolayı zorluk çektiğini ve bununla baş edemediğini bu sebeple DKAB dersi öğretmeninden yardım istediğini ifade etmektedir.

K10: “Ergenlik dönemi ile ilgili bizi en çok zorlayan davranışı siniri oldu. O kadar sinirli ki kendisi bir şey sorduğunda ikna olmadığı gibi bir şeyler sorduğumuz zaman da çok sinirleniyor. Bazen gerçekten ne yapacağımızı bilemiyoruz. Ben elimden geldiği kadar alttan almaya çalışsam bile babası çok sinirleniyor. Herhalde bu dönemde en çok zorlandığımız konu bu. Ayrıca ibadetleri aksatmaması konusunda da uyarılarımızı duymamazlıktan geliyor. Defalarca söylersek sinirleniyor. ”

K10 kodlu katılımcı, ergenlik dönemindeki çocuğunun dini gelişimine destek olurken zorlandığı başlıca sorunun asilik ve çatışmacı ruh halinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

2.4.2. Derinlemesine Sorgulama

Tablo 6 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Derinlemesine Sorgulama” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktıği gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Cevaplardan çok sorulara odaklanma ve derinlemesine sorgulama” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Cevaplardan çok sorulara odaklanma ve derinlemesine sorgulama: Katılımcıların, ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Cevaplardan çok sorulara odaklanma ve derinlemesine sorgulama” (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K8: “Ergenlik dönemindeki çocuk daha sorgulayıcı oluyor. Küçük yaşlardaki çocuğa yüzeysel anlatabiliyoruz ama ergenlik dönemindeki çocuk derinlemesine sorguluyor. Bence din eğitimi verme konusunda bu yaş çok önemli. Çünkü ergenlik dönemindeki çocuk artık idrak edebiliyor. Kendini sorgulama hayatı anlama konusunda kritik bir yaş aralığı. Çocuğu sıkmadan Allah’a karşı itaatsizlik yapmama konusunda esnek bir şekilde çocuğu bunaltmadan rehberlik etmeliyiz. Çocuğu sıkamak kötü şeylere sebep olabilir. Çocuğu elimizden uçurmamak lazım. Burada büyüklerimizin bir sözü var. Çok sıkarsan bualtırsın çok açarsan uçurursun. Çocuğu isyana düşürmemek lazım. Bu dönemde çocuklar söylenilen her sözü ters anlayabiliyor. Tedbirli olunması gereken bir dönem.

K8 kodlu katılımcı bu dönemdeki çocukların fazlasıyla sorgulayıcı olduğundan bahsetmektedir. Bu sebeple tehlikeli cevaplar vermekten kaçınıp anlayacağı seviyede doğru cevaplar vermeli ve çocuğu dine karşı soğutacak yanlış yönlendirecek ifadelerden kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.4.3. Olumlu Davranışlar

Tablo 6 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Olumlu Davranışlar” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Problem yaşamama ve olumlu davranışlar” (f3) olarak ifade edilmektedir.

Problem yaşamama ve olumlu davranışlar: Katılımcıların, ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Problem yaşamama ve olumlu davranışlar (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K2: “Herhangi bir sorun ve zorluk yaşamadım. Allah inancı konusunda ergenlikten önce de aynıydı halen aynı. Bence küçük yaşta bu eğitime başlamak gerekli. Ben öyle yaptım. Her zaman çocuğuma Allah sevgisini aşılamaya çalıştım o sebeple yumuşak bir karaktere sahip olduğunu düşünüyorum.”

K2 kodlu katılımcı, çocuğuna küçük yaşta başladığı din eğitimi sayesinde ergenlik döneminde herhangi bir asi davranışa veya zorluğa uğramadıklarını ifade etmektedir.

2.4.4. Dine Soğuk Bakış Açısı

Tablo 6 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Dine soğuk bakış açısı” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 4 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Olumsuz bir bakış açısına sahip olma ve uzaklaşma” (f4) olarak ifade edilmektedir.

Olumsuz bakış açısına sahip olma ve uzaklaşma: Katılımcıların, çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede

karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Olumsuz bakış açısına sahip olma ve uzaklaşma” (f4) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K7: “Ergenlikten sonra din diye bir şey kalmadı tek bildikleri sosyal medya oldu. Olumsuz anlamda değiştiğini düşünüyorum. Dine karşı bir soğuma gerçekleşti eskiye göre kıyas yaptığımda.”

K7 kodlu katılımcı ergenlik dönemi ile birlikte çocuğun dini hassasiyetini kaybettiğini ve soğuma yaşadığını ifade etmektedir.

2.4.5. İbadetleri Anlamlandırma Çabası

Tablo 6 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek” amacı ile yöneltile soruya “İbadetleri Anlamlandırma Çabası” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 4 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Dini vecibeleri artık anlamlandırarak ve sorgulayarak yerine getirme” (f4) olarak ifade edilmektedir.

Dini vecibeleri anlamlandırarak ve sorgulayarak yerine getirme: Katılımcıların, çocuklarının din anlayışındaki değişimler sebebiyle onların dini gelişimlerini yönlendirmede karşılaştıkları problemleri tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Dini vecibeleri anlamlandırarak ve sorgulayarak yerine getirme” (f4) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K11: “Evet değişiklik oldu namazını kılmaya başladı,. Ergenlikten sonra daha sıkı ibadetlerine bağlandı. Bence farz ibadet ne demek neden yapmalıyız bunların artık anlamını iyice öğrendi. Bu anlamda gerçekten mutlu oluyorum çünkü kafasında dini ibadetleri anlamış öğretmenine de sormuş severek ibadet ediyor.

Ebeveynlerin çocuklarının karşılaştıkları problemlerle ilgili soruya verdikleri cevaplara göre katılımcılar gençlerin sorunlarını çözememektedirler. Bu sebeple bu sorunların çözümünde DKAB dersini ve öğretmenlerini önemli bir ihtiyaç olarak tanımlamaktadırlar. Bu da bizim birinci alt amacımızdaki bulgularla örtüşmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar çocuklarının bu süreçte olumlu özellikler geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Bu durum da bize gençliğin sadece problem üretmediğini, süreçte olumlu yaşantıların da var olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

2.5. ARKADAŞ ÇEVRESİ, SOSYAL MEDYA VE İNTERNETİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN DİNİ GELİŞİMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE ETKİLERİ İLİŞKİN BULGULAR

Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimlerine katkısının incelendiği bu çalışmada beşinci alt amaç olan “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkileri olan internet, sosyal medya ve arkadaş çevresine karşı aldığı önemleri tespit etmek” amacı ile sorulan “Bir ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresini çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı gerekli önlemleri alıyor musunuz?” sorusuna katılımcılar “Evet” cevabını vermekle birlikte katılımcılardan bazıları gerekli önlemleri alsada olumsuz etkilediğini düşünürken bazıları da olumlu etkilerinin olduğu yönünde cevaplar vermiştir. Ayrıca verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizler ile dikkatimizi çeken ifadeler için oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveynlerin Ergenlik Dönemindeki Çocuklarının Dini Gelişimleri Üzerindeki Olumsuz Etkileri Olan İnternet, Sosyal Medya Ve Arkadaş Çevresine Karşı Aldığı Önemleri Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K3, K6, K7, K11	4	İnterneti sosyal medya odaklı kullanmanın olumsuz sonuçlara neden olduğu	Sosyal Medyanın Olumsuz Yönleri
K5, K2, K4	3	İnterneti araştırma ve gelişme yöntemi olarak kullanmanın olumlu olması durumu	İnternetin Olumlu Kullanımı
K1, K16, K8, K9, K12, K10, K13, K14, K15	9	Arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz büyük bir etkiye sebep olduğu	Arkadaş Çevresi

2.5.1. Sosyal Medyanın Olumsuz Yönleri

Tablo 7 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkileri olan internet, sosyal medya ve arkadaş çevresine karşı aldığı önemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Sosyal Medyanın Olumsuz Yönleri” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 4 frekans değer çıktı

gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “İnterneti sosyal medya odaklı kullanmanın olumsuz sonuçlara neden olduğu” (f4) olarak ifade edilmektedir.

İnterneti sosyal medya odaklı kullanmanın olumsuz sonuçlara neden olduğu: Katılımcıların, çocuklarının dini gelişimine internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin etkilerine karşı aldığı önlemler ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yaptığı yorumlar arasında “İnterneti sosyal medya odaklı kullanmanın olumsuz sonuçlara neden olduğu ve bazı gerekli önlemleri aldıkları” (f4) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K3: “Sosyal medya ve internetin çocukları bozduğunu kötü etkilediğini düşünüyorum. İyi şeylere bakmıyorlar baksalar iyi anlamda da etkiler. Arkadaş çevresi çok kötü ve bu da kötü etkiliyor. Kızım tesettürlü ama tesettürlü olmayan arkadaşlarını örnek alıyor. Oje sürmek kaşına faça attırmak istiyor. Yaşına yakışan şeyler değil. İnterneti iyi amaçla kullansa faydalı olabilir ama sosyal medya odaklı kullandığı için iyi örnek almıyor. Bunu fark ettiğimizde tedbir amaçlı internet kullanımına kısıtlama getirdik. Artık bizim izin verdiğimiz saatlerde ve gözetimimizde kullanabiliyor. Ayrıca arkadaş çevresi ile ilgili de hem anne ve babası olarak biz konuştuk hem de öğretmeni ile iletişime geçerek okulda edindiği çevre ile ilgili bilgi aldık. Öğretmen hem etkilendiği kişiler ile hem de çocuğum ile gerekli görüşmeleri sağlıyor. Bu konudan öğretmenin de haberinin olması ve gözetim altında olduğunu bilmesi onu yanlış davranış sergileyen çevreden biraz olsun uzaklaştırdı. Öğretmen bir sorun olduğunda bize bildiriyor biz de çocuğumuz ile konuşarak yanlıştan üzerinden zaman geçmeden dönmesine yardımcı oluyoruz. Tesettür konusunu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni ile konuştum. Konu hakkında bilgilendirmeler yapması olumlu etkiler bıraktı.

K3, sosyal medya odaklı internet kullanma sebebiyle çocuğunun bundan olumsuz etkilendiğini ifade etmektedir. Kendisi durumu fark ettiğinde öğretmen ile iş birliği yapmış, çocuğuyla düzgün iletişim kurarak bu sorunu çözmeye çalışmıştır. Ayrıca internet ve sosyal medya araçlarının çocukların dini duygu ve davranışları üzerinde olumsuz etkisinin daha fazla olduğunu da ifade etmiştir.

Günümüzde sosyal medya kullanımının özellikle çocuk ve ergenlerde gün geçtikçe arttığı gözlemlenmektedir. Çocuklarda hem fiziksel hem de psikolojik ve bilişsel problemlerin çıkmasına neden olan sosyal medya, bağımlılığa da sebep olmaktadır. Bu durum birçok çocuğun internet başında uyumadan günler geçirmesi sebebiyle pek çok

olumsuzluğun yaşanmasına sebep olmakta, hatta bu sebeple ölümlerin bile olduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁶ Araştırmaya katılan ebeveynlere çocuklarının internet ve sosyal medya kullanma durumlarına aldıkları önlemleri belirlemek amacıyla sorulan sorulara ebeveynler, genellikle evde kullanımlarını kontrol etmeye çalıştıklarından, olumsuz durumlarla karşılaştıklarında hem çocukları ile hem de öğretmenleriyle iletişim kurarak problemi çözmek için mücadele ettiklerinden söz etmişlerdir. Altındal çalışmasında, internet ve sosyal medya kullanımının anne-baba ve çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceğini, telefon, bilgisayar ve tablet başında geçirilen zamanın aile içi iletişim sorunlarına sebep olabileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁷

2.5.2. İnternetin Olumlu Kullanımı

Tablo 7 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkileri olan internet, sosyal medya ve arkadaş çevresine karşı aldığı önlemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “İnternetin olumlu ve olumsuz kullanımı” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 3 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “İnterneti araştırma ve gelişme yöntemi olarak kullanmanın olumlu olması durumu” (f3) olarak ifade edilmektedir.

İnterneti araştırma ve gelişme yöntemi olarak kullanmanın olumlu olması durumu: Katılımcıların, çocuklarının dini gelişimine internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin etkilerine karşı aldığı önlemler ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yaptığı yorumlar arasında “İnterneti araştırma ve gelişme yöntemi olarak kullanmanın olumlu olması durumu” (f3) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K5: “İyi anlamda da internetten etkilendiğini düşünüyorum çünkü araştırmak istediğimiz şeyler konusunda internetten faydalaniyoruz. Dini açıdan arkadaş çevresinin de etkilediğini düşünmüyorum. Ama arkadaş ortamında küfür öğreniyorlar bu açıdan kötü örnek olduğunu düşünüyorum. Bu sebeple tedbir amaçlı arkadaş çevresine bazen müdahale ediyorum. Camiye gitmesi açısından arkadaşlarına uyduğu oluyor bunu da iyi örnek olarak söyleyebilirim. Bazen bazı soruların cevabını bizlerde bilmiyoruz. O zaman bizde internetten araştırarak cevap veriyoruz. Teknoloji bu anlamda gerçekten çok iyi. Önemli olanın çocuğa interneti doğru kullanmayı öğretmek gerektiğini düşünüyorum.

¹⁵⁶ Hasan Bozkurt ve diğerleri, “İnternet Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme”, Journal Of Contemporary Medicine, Cilt 6/3 (2016), 244.

¹⁵⁷ Fatma Altındal, *Ailelerin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Din Eğitiminde Karşılaştıkları Problemler (Antalya İli Örneği)* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 105.

Bende bir ebeveyn olarak çocuğumun interneti doğru kullanması için ona rehberlik etmeye çalışıyorum. Giriş yaptığı siteler ve internette geçirdiği vakit bizim gözetimimiz altında olduğu için olumlu etkilerinin olduğunu söyleyebilirim.”

K5 kodlu katılımcı, internet ve sosyal medyanın doğru kullanılması sonucunda fayda sağladığını, çocuklara internet kullanmanın doğru bir şekilde öğretilmesi ve çocukların bu konuda yalnız bırakılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ebeveynler çocukları ile birlikte ortak kararlar almalı, internet ve sosyal medyada geçireceği saatler belirlenmelidir. Bununla birlikte çocukları internet ve sosyal medyanın olumsuz etkilerinden korumak için mücadele edilmesi gerektiği ise açıktır.

2.5.3. Arkadaş Çevresi

Tablo 7 incelendiğinde “Ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkileri olan internet, sosyal medya ve arkadaş çevresine karşı aldığı önemleri tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Arkadaş Çevresi” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 9 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz büyük bir etkiye sebep olduğu” (f9) olarak ifade edilmektedir.

Arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz büyük bir etkiye sebep olduğu: Katılımcıların, çocuklarının dini gelişimine internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin etkilerine karşı aldığı önlemler ile ilgili düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz büyük bir etkiye sebep olduğu” (f9) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K1: “Arkadaş ortamı iyi olsa her şey daha iyi olurdu. Ergenliğe girmesiyle birlikte kötü alışkanlıklara da başladı. İnternet ve sosyal medyanın da kötü etkilediğini düşünüyorum. Ayrıca sosyal medyayı yasaklasak bile okulda arkadaşlarını yasaklayamayız. Zaten hepsi bizim çocuğumuz o sebeple bizlere büyük görevler düşüyor. Aynı zamanda öğretmenlerin de işi zor. Bu nedenle anne babalar ile öğretmenler her daim iletişim halinde olmalıdır. Ben tedbiren çocuklarımın etkilendiği çevreyi elimden geldiğinde denetliyorum ama sosyal hayatta yanında olmadığımda gözetimim altından çıkıyor. O yüzden okulda da öğretmeninden bilgi alıyoruz. Çocukları bulundukları çevreden soyutlamak doğru değil fakat iyi bir çevre oluşturabiliriz. Bu konuda öğretmenlerden çocuklara öğüt niteliğinde tavsiyeler vermelerini rica ettik. Biz de evde bu durumun kötü durumlara da sebep olabileceğini ve kendimizi korumak zorunda olduğumuzu söyledim.

Kendi aralarında kurdukları Whatsapp gruplarını kapatmaya karar verdik. Çocuklar gerçekten birbirinden çok etkileniyorlar.

K1 kodlu katılımcı, arkadaş çevresinin çocuğunu fazlası ile etkilediğini hem ebeveynlere hem de öğretmenlere çok sorumluluk düştüğünü ifade etmiştir.

K16: “Arkadaş çevresinden sosyal medyada takip ettikleri fenomen kişilerden bir örnek alma durumu oluyor daha çok olumsuz yönde de oluyor bu. Bunun etkisi ile de din anlayışında bir etkilenme elbette oluyor. Bu gibi durumlarda düşünmesini eleştirel bir süzgeçten geçirmesini istiyoruz. Bunun için rehberlik yapıyoruz. Belki hemen bir fark olmayacaktır ama zaman içerisinde elbette faydası olacaktır.”

K16 kodlu katılımcı, sosyal medyadan sanal arkadaşların ergenlik dönemindeki çocukları olumsuz etkilediğini ve bu konuda kendilerinin çocuklarına rehberlik etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Özdemir çalışmasında, ebeveynlerin sosyal medya araçları hakkında yeterli bilgiye sahip olması gerektiğini ve çocuklarına da bu araçların olumlu ve olumsuz etkileri hakkında bilgilendirmeleri yapmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁸ Benzer şekilde Altındal’ın araştırmasında katılımcı ebeveynlerin %40’ı çocukların arkadaşlarından olumsuz olarak etkilendiğini belirlemiştir. Kişiliğin oluşmasında arkadaş çevresinin önemli bir rolü olduğunu dile getiren Altındal, arkadaş seçimi konusunda ailelere büyük bir sorumluluk düştüğünü ifade etmektedir.¹⁵⁹

Buradan hareketle ebeveynlerin çocuklarının arkadaş seçimine dikkat etmesi gerektiği, sosyal medyanın olumsuz etkilerinden çocukları koruyabilmek için yeterli bilgi edinmeli ve çocuklarını da bu konuda bilgilendirmeleri gerekmektedir.

2.6. EBEVEYNLERİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARININ DİN EĞİTİMİNDE ÖĞRETMENLERLE İŞ BİRLİĞİ YAPMA DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine ebeveyninin katkısının incelendiği bu çalışmada altıncı alt amaç olan “Çocuklarının dini gelişimlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için din dersi öğretmenleriyle ebeveynlerin etkin ve sürekli iş birliğini tespit etmek” amacı ile sorulan “Bir ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesi için din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz

¹⁵⁸ Özdemir, *Ailenin Çocuklarının Din Eğitimi Katkısı (İstanbul Örneği)*, 139.

¹⁵⁹ Altındal, *Ailelerin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Din Eğitimi Karşılaştıkları Problemler (Antalya İli Örneği)*, 110.

?” sorusuna tüm katılımcılar “Evet” cevabını vermiştir. Daha sonra katılımcılara yöneltilen “Sizce öğretmen ile ebeveynin iş birliği içinde olması çocuğun dini gelişimini nasıl etkiler?” sorusuna verilen cevapların nitel verilerinden elde edilen analizlere yönelik oluşturulan kod, temalar ve frekans sayılarına Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Çocuklarının Dini Gelişimlerinin Sağlıklı Gerçekleşmesi İçin Din Dersi Öğretmenleriyle Ebeveynlerin Etkin Ve Sürekli İş Birliğini Tespit Etmeye Yönelik Tema, Kod Ve Frekans Değerleri

Katılımcılar	f	Kodlar	Temalar
K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16	16	Rol Model Olmak	İş Birliği Yapmak

2.6.1. Etkin ve Sürekli İş Birliği Yapmak

Tablo 8 incelendiğinde “Çocuklarının dini gelişimlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için din dersi öğretmenleriyle ebeveynlerin etkin ve sürekli iş birliğini tespit etmek” amacı ile yöneltilen soruya “Etkin ve Sürekli İş Birliği Yapmak” teması altında, katılımcılardan 1 kod ve 16 frekans değer çıktığı gözlemlenmiştir. Bu frekans ve kodlar “Rol Model Olmak” (f16) olarak ifade edilmektedir.

Rol Model Olmak: Katılımcıların, çocuklarının dini gelişimlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için din dersi öğretmenleriyle ebeveynlerin etkin ve sürekli iş birliğini tespit etmek amacıyla yaptığı yorumlar arasında “Rol Model Olmak” (f16) ifadelerini kullanmışlardır. İlgili yorumlar şu şekildedir:

K4: “Ben imamın ama Allah bana sorsaydı hangi mesleği seçersin diye ben öğretmen olmayı seçerdim. Çünkü öğretmenler küçük yaşlardan itibaren öğrenciler için bir idoldür bir modeldir. Bir imamdan veya farklı meslek gruplarından çok bahsedilmez. Bir insan mesela hayatının en büyük ameliyatını olmuştur ama doktordan hayat boyu bahsetmez. Ama küçük yaştan itibaren çocuk birinci sınıf öğretmenini asla unutmaz. Ki öğretmen idealist bir öğretmense çok büyük bir modeldir ve çok büyük etkisinin olduğunu düşünüyorum. Zaten çocuk ailelerinden daha çok öğretmenleriyle vakit geçiriyorlar ve çocuğa en çok öğretmen yön veriyor. Fakat biz ebeveynler olarak öğretmen ile görüşmelerimizi arttırmalıyız. Çünkü ben öğretmen ile görüşmek için okula gittiğimde

çocuğumun daha olumlu davranışlar sergilediğini gözlemledim. Kendisini gözetken ve doğruyu gösteren kişilerin iletişim halinde olması kendini kontrol etmesine sebep oluyor.

K4 kodlu katılımcı, öğretmenin bir çocuk için en önemli rol model olduğunu ve ebeveynlerin öğretmen ile iletişim halinde olmasının çocuk üzerinde olumlu etki gösterdiğini ifade etmektedir.

K6: *“Biz anne baba olarak yetersiz kalabiliyoruz örnek olma açısından ama dini öğretmede öğretmenin anlattıkları daha kalıcı oluyor. Oğlumun rol model alma açısından öğretmenin daha etkili olduğunu düşünüyorum. En az ailesi kadar etkili bence. Çünkü biz birçok konuda öğretmene yönlendiriyoruz. Hatta keşke yazları bile öğretmen eğitime devam etse kurs açsa çok mutlu olurum. O sebeple yetersiz kaldığımız durumlarda öğretmene danışıyoruz. Bu sayede çocuğun eksiklerinden hem öğretmen hem biz haberdar oluyoruz.*

K2: *“Çocukların üzerinde öğretmen ile iletişim halinde olmamızın olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum. Eve gelip okuldaki herşeyi anlatıyor ve uygulamaya çalışıyor. Veya okulda bir problem olduğunda bizden saklamıyor. Bu durumu ailesinin bilmesi gerektiğini biliyor. Ayrıca öğretmeni ile görüşüyor olmamız çocuğa güven hissi veriyor.”*

K7: *“Evet kesinlikle öğretmen ile daima görüşme halindeyiz. En büyük etki öğretmen ile oluyor. Bu nedenle bizde ondan yardım alıyoruz her konuda. Pandemi zamanında canlı derste bile sürekli öğretmenleri ile iletişim halindeydik ve çok faydası oldu. Ahlaki olarak değişimler ailede başlar ama öğretmenin de sorumluluğu var. Çocuğuma hem ahlaki anlamda hem de ders konusunda çok etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden çocuk için öğretmen ile iş birliği içinde olmamız gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca öğretmen ile birlikte karar verip uyguladığımız şeyler çocuğum üzerinde daha etkili oluyor. Mesela bir gün öğretmeni namaz ağacı diye bir kağıt vermiş ve kıldığınız her namaz için bir yaprak boyayın demiş. Oğlum oldukça heyecanlanmış ve öğretmeni bana bilgi verdi. Siz de yardımcı olun diye. Evde onun istediği bir yere astık ve her namazdan sonra birlikte hevesle boyuyoruz. Aynı kağıttan kendim için de boyamaya başladım böylece daha istikrarlı devam ediyor.”*

Katılımcılar öğretmen ile iletişim halinde olmaktan memnun olduklarını, çocuk üzerinde birçok olumlu etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Ahlaki açıdan çocuğa öğretmenle ortak bir yaklaşım ile daha faydalı olabildiklerini, ayrıca ibadet alışkanlığı için de etkisinin büyük olduğunu ifade etmişlerdir.

Nitekim eğitim sisteminin öğelerinden öğrencilerin ve programın başarısı öğretmenlerin başarısına bağlıdır. Başka bir ifadeyle öğretmenler başarılı olursa program ve öğrenci de başarılı olacaktır.¹⁶⁰ Yapılan araştırmalarda da bu durumu desteklemektedir. Buna göre, çocuklar üzerindeki en önemli faktörün öğretmen olduğu, Finlandiya'nın eğitimde başarılı örnek bir ülke olarak gösterilmesinde en önemli etkeninin öğretmen olduğu ortaya konulmuştur.¹⁶¹ İslam dini de öğrenme ve öğretmeyi önemser. Hz. Peygamber de bir öğretmen olup kendisini bu yönüyle şöyle ifade etmiştir. *“Ben ancak muallim olarak gönderildim.”*¹⁶² Buradan hareketle İslam eğitim tarihine bakıldığında eğitim-öğretimin merkezinde öğretmenin olduğunu görmekteyiz. Bu konuyla ilgili Özdemir'de çalışmasında, çocuğun dini gelişiminde öğretmenin etkisinden söz etmektedir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük bir kısmı çocuklarının dini gelişiminde DKAB öğretmenin olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁶³ Bu sebeple çocuğun dini gelişimini destekleme sürecinde ebeveynlerin öğretmenler ile iletişim halinde olması gerekliliği açıktır. Çocuğun gelişimi adına gerçekleştirilen bu süreçte öğretmen ile ebeveynin birlikte yürümesi, çocuğa rehberlik etme açısından olumlu etki gösterecektir.

¹⁶⁰ Bkz. Doğan Cüceloğlu, *Öğretmenim Bir Bakar Mısın?* (İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları, 2019).

¹⁶¹ Gönül Sakız, “Etkili Öğretmenlik ve Öğretmen Niteliğinin Geliştirilmesi”, *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi Cilt 9/ 2*, (Nisan 2016), 218.

¹⁶² İbn Mace, *Mukaddime*, 17.

¹⁶³ Özdemir, *Ailenin Çocuklarının Din Eğitime Katkısı (İstanbul Örneği)*, 118.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimlerine ebeveynlerinin katkısı araştırılmıştır. Araştırmada bu amacı gerçekleştirmek için ebeveynlerle görüşmeler yapılmıştır. Bu çerçevede araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Görüşmelerde ebeveynlere ergenlik dönemindeki çocukların dini gelişimlerine katkılarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu sorular şunlardır: Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini açıklayınız. Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilmelidir? Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz? Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir? Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi? Çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz? İnternet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz? Çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz? Araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bu araştırmada katılımcılar çocuklarının gelişim dönemlerinde kendilerine destek olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Yine katılımcı ebeveynler DKAB öğretmenlerinin ve DKAB dersinin çocukların gelişimi açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklar farklı gelişimsel dönemlerde farklı bilişsel, duyuşsal ve devinışsel özellikler gösterirler. Din ve din öğretimi meselesi çok boyutlu yönleriyle hem önemli hem de zor bir konudur. Öncelikle din öğretiminde kavramların (din, iman, ahlak vb.) soyut olması sebebiyle özellikle bilişsel ve duyuşsal öğrenmeler açısından her dönemde çocuklar ve gençler için bu kazanımların kalıcı hale getirilmesinin sağlanmasında, başta öğretmenler olmak üzere aileler ve tüm din eğitimecilerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Araştırma bulgularına göre ebeveynler çocuklarının dini gelişimlerini desteklemek açısından kendilerini yeterli görmemektedirler. Bu sebeple DKAB derslerinin ve öğretmenlerinin varlığının çocukların dini gelişimi açısından önemli olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca bu konuda ebeveynler DKAB derslerinin ders saatlerinin arttırılmasının daha uygun olacağına yönelik yorumlar yapmışlardır.

Katılımcılar din eğitiminin ilkökul çağından itibaren verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Çocukların dini değerleri erken yaşlarda öğrenmesinin hem kalıcılık

sağlayacağını hem de bunun ergenlik dönemi problemlerine daha kolay çözüm üretmede fayda sağlayacağını ifade etmişlerdir. İlkokul çağından itibaren verilen din eğitiminin örgün eğitim kapsamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri tarafından verilmesinin daha doğru olacağını ifade etmekle birlikte, tatillerde kurs ve cami hocaları tarafından desteklenmesinin kalıcılığı sağlamada etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

Araştırmada katılımcılar çocuklarının yönelttikleri dinle ilgili sorularına cevap vermede kendilerinin yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Çoğu katılımcı bu soruda kendi dini bilgilerinin yetersizliğini ifade etmiş, bunun sebebini de kendilerinin yeterince ve nitelikli din eğitimi alamamalarına bağlamışlardır. Benzer şekilde çocuklarının içinde bulundukları süreçte yeterli ve nitelikli din eğitimi almalarını önemsediklerini, bu konuda DKAB dersine ve öğretmenlerine güvendiklerini/güvenmek istediklerini beyan etmişlerdir. Buna göre hem DKAB dersine hem de öğretmenlerine ebeveynlerin çocuklarının dini gelişimlerine katkı açısından önemli sorumluluklar düştüğünü vurgulamak gerekir. Aileler de bu sürece yani çocuklarının dini gelişimlerine olumlu katkı yapabilirlerse kazanımların daha nitelikli olacağı açıktır. Aileler çocukların dini gelişimleri ya da dinle ilgili sorularında (örneğin neden inanmak zorunda olduğu vb.) kendilerine uygun/doğru açıklamalar yapabilirlerse hem ebeveynler hem de çocukları için süreç daha sağlıklı olacaktır. Dini değerler ve ibadetlere ilgi duyan çocukların sorularına anne ve babaların doğru yöntemlerle ve uygun cevaplarla rehberlik etmeleri gerekmektedir. Özellikle küçük yaştaki çocuklara somut deliller sunmak etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Çocuklara, kâinatın ve dünyanın insan için yaratıldığı, sayısız nimetlerin insanlara sunulduğu anlatılarak dine olan ilgileri arttırılabilir. Bu nimetlere karşılık olarak insanların bazı ibadetleri yerine getirmesi ve belirli kurallara uyması gerektiği vurgulanabilir. Çocukların dini değerlere olan ilgisini arttırmak ve dini duygularını pekiştirmek amacıyla dini gün ve geceler çocuklarla birlikte kutlanabilir. Bu özel günlerde çocuklara hediye verilerek gönülleri hoş tutulabilir.

Katılımcılar çocuklarının dini gelişimi açısından gençlik dönemindeki değişen din algısını yönlendirmede zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İnanma duygusu, bireyin davranış ve düşüncelerini şekillendirmede yoğun işlevleri ile kişinin yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yoğunluğun içinde var olan bireyler kendilerini dindar olarak tanımlamaktadırlar. Fromm'a göre, "Dindarım demekle dindar olunmaz; asıl önemli olan,

doğru ve adaletli yaşamak ve bunu gerçek yaşamda uygulamaktır."¹⁶⁴ Bu ifade, dinî inançların insanın kişiliğiyle bütünleştiğinde anlamlı ve güçlü hale geldiğini vurgulamaktadır. Bu görüş, Kur'an-ı Kerim'de Lokman (as) ile oğlunun diyalogunun yer aldığı ayetlerde¹⁶⁵ somutlaşmaktadır. Ebeveynlerin din eğitimi açısından önemli bir yere sahip olduğunu gösteren bu ayetler, inanç, ibadet ve ahlâk eğitimlerinin verilmesinde, sağlıklı ve güçlü bir toplum oluşturmada ailenin önemli işlevini göstermektedir. Ailenin sağlam bir zemin üzerine inşa edilmesi, o ailede yetişen nesillerin toplumsal yapıya güven, huzur ve istikrar kazandırarak katkıda bulunmalarını sağlar.¹⁶⁶ Katılımcıların belirttikleri çocuklarının özellikle ergenlik dönemiyle birlikte değişen din algısıyla mücadele etmede yaşadıkları zorluklarda kendilerine destek olmanın gerekliliği ortadadır. Bu süreçte ebeveynlere yönelik bazı etkinliklerde onların din bilgilerinde ve din eğitimlerindeki eksiklikleri/yanlışları gidermek amaçlı çalışmalar yapılabilir. Bu konuda ilgili kurumlar neler yapılması gerektiğini düşünmelidirler. Ayrıca farklı araştırmalarla bu konuyla ilgili veriler çeşitlendirilebilir.

Katılımcılar çocukların ibadete yönlendirilmesinde bazen zorlandıklarını bazen de ibadetin anlamını açıklayarak ya da çocukların ibadetin anlamını ve varlık sebebini çözümlediğinde daha olumlu sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Çocuklara din duygusu ve ibadet eğitimi kazandırmak istendiğinde, öncelikle ebeveynlerin kendi yaşam tarzlarıyla din duygusunu ve ibadet sevgisini sergilemeleri önemlidir. Çocuklarla iyi bir iletişim kurarak, onları korkutmadan, azarlamadan ve baskı altına almadan gerekli açıklamaları yapmak gereklidir. Çocuğa zorla ibadet yaptırmaya çalışmak genellikle olumlu sonuçlar vermez; aksine, bu durum çocuğun anne babadan ve dinden soğumasına yol açabilir.

Yapılan araştırmalar çerçevesinde ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimine en büyük etkinin yine ebeveynlerin kendi donanımlarından geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda dini hassasiyetlere sahip ebeveynlerin okullarda verilen din eğitimine karşı da ilgili ve güvenilir bir bakış açısı sergiledikleri görülmektedir.

¹⁶⁴ Ahmet Özalp, *Sosyal Psikoloji Teorileri Bağlamında İnancın Bireyler ve Gruplar Açısından İncelenmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015), 28.

¹⁶⁵ Lokman 31/13-16.

¹⁶⁶ İhsan Çapcıoğlu, *Ahlak Temelli Karakter İnşasında Sosyal Çevrenin Önemi*, (Ordu: Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 2016), 27.

Her çocuk, ailesinin benimsediği değerler ve inançlar doğrultusunda yetiştirilmektedir. Bu nedenle, çocuğa verilecek din eğitimi, ailenin inançları ve dine yönelimi ile doğrudan ilişkilidir. Aile içinde sunulan din eğitimi, çocuğun ileriki yaşamında da etkili olmaktadır. Özellikle günümüz koşullarında, değişen aile içi rollerle birlikte aile kurumunun önemi arttığı düşünüldüğünde, ebeveynlerin çocuklarının dini gelişimine vermesi gereken önemin gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır. Ergenlik dönemindeki çocukların din eğitimi konusunda ebeveynler olumlu duygular ve bakış açıları geliştirmiş olmalarına rağmen kendilerinde bulunan eksikliklerin de farkındadırlar.

Ergenlik dönemindeki çocukların gelişimsel özellikleri bakımından daha hırçın daha asi olduğunu belirten ebeveynler, bu dönemde dini vecibelerden ve dini görüşten uzaklaşmalar yaşanabildiğini ifade etmişlerdir. Ergenlik dönemindeki çocukların daha sorgulayıcı olduklarını, sorularına cevap vermekte zorlandıklarını ifade eden katılımcılar, bu konuda internet kaynaklarından ilgili yayınlardan ve en önemlisi öğretmenden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bu dönemde çocukların sorularına verilen cevapların tatmin edici olmadığını ifade eden katılımcılar, zorlandıkları konuları çocukları ile birlikte araştırdıklarını, bir sonuca ulaşamazlar ise öğretmene yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular bize ebeveynlerin din eğitiminde öğretmenlere olan güvenlerini göstermekle birlikte, kendilerinin yeterli olamadıklarını bildikleri bazı alanlar olduğunu da ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan erken yaşlarda din eğitimi alan ebeveynler ergenlik dönemindeki çocuklarının din ile ilgili sorularına daha kolay yanıt verirken, eğitimsiz ebeveynler çocuklarının sorularına cevap vermede daha çok zorlandıkları görülmektedir. Erken yaşlarda din eğitimi alan ebeveynlerin, çocuklarının sorularını cevaplarken daha az problem yaşamaları çok normaldir. Çünkü erken yaşta edinilen bilgilerin zihinde kalıcılığı yüksek olmakla birlikte konu ile ilgili muhakeme becerisi de fazladır. Bu da erken yaşlarda alınan eğitimin çocukların dini gelişimlerine olumlu etkisini göstermektedir. Aynı zamanda ebeveynler dini vecibelerini yerine getirdiğinde çocuklar için bir ibadet eğitiminde bir rol model konumundadır. Din eğitimi almış ebeveynler her ne kadar konu ile ilgili bilgiye sahip olsa da çocuğun ergenlik dönemindeki sorgulayıcı tavrı sebebiyle zorlandıklarını da ifade etmişlerdir. Fakat birlikte araştırmaya yönlendiren sorular ebeveyn ile çocuğun ortak bir payda da buluşması konusunda olumlu bir etkiye de sahiptir.

Ebeveynlerin büyük bir kısmı sosyal medya, internet gibi çağımızın kaçınılmaz parçası olan ögelere ergenlik dönemindeki çocuklarının dini gelişimini olumsuz etkilediğine dair yorumlar yapmışlardır. Aslında doğru yönlendirme ile teknolojinin sınırsız bir bilgi kaynağı olduğunu kabul etmekle birlikte dönemsel olarak çocuklarının internetin olumsuz yanlarından daha çok etkilendiklerine inanmaktadırlar. Ebeveynler, ergenlik dönemindeki çocuklarının interneti sosyal medya aracı olarak kullandıklarını, fayda sağlamaktan çok eğlenmeyi hedeflediklerini belirtmektedirler. Fakat zorlandıkları durumlarda dini bilgileri yine internet aracılığı ile öğrendiklerini, araştırma aracı olarak interneti faydalı gördüklerini de dile getirmişlerdir. Ebeveynler çocuklarına internet ve sosyal medyadan olumlu verim almaları için doğru yönlendirmeleri yapmalı, dijital çağa ayak uydurmalıdır. Bu nedenle ebeveynlerin sosyal medya ve internetin olumlu-olumsuz yönleriyle ilgili bilgi yeterlilikleri olmalıdır. Dijitalleşmenin kaçınılmaz olduğu çağımızda sanal dünyanın iyi ve kötü yönleri hakkında ebeveynlerin çocukları bilgilendirmesi gerekmektedir.

Katılımcı ebeveynler öğretmenlerin çocukları için en önemli rol model adayı olduğunu ifade etmişlerdir. Eğitimde en önemli öğrenme kaynaklarından biri de model alma, rol model olmadır. Katılımcılar öğretmenlere karşı olumlu bir bakış açısı göstermiş ve öğretmenlerin çocuklara rehberlik etmesinden gayet memnun olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu kutsal görevi yerine getirirken aynı zamanda rol model olmaları onların üzerine düşen ağır bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Bu konuda neler yapılması gerektiği de ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

Çalışmanın sonuçlarına dayanarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Okul- aile iş birliği çerçevesinde seminerler düzenlenebilir, ergenlik dönemindeki çocukların zorlayıcı soruları karşısında ebeveynlere uzman görüşü ile destek olunabilir. Bu sayede ebeveyn ile öğretmenin iletişim halinde olmasından kaynaklı ortak bir eğitim süreci geliştirilebilir.

2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde çocuklara günümüz ihtiyaçlarını karşılamak adına teknolojik ve dijital ortamlarla ilgili internetin olumlu kullanımına yönelik eğitimler verilebilir, kitaplara bu konulara ilgili üniteler eklenebilir. Bu sayede internet ve sosyal medyanın olumsuz etkileri hakkında bilinçlenme sağlanabilir.

3. Gençlik dönemindeki çocukların dini gelişimlerine katkı sağlamak adına mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin içeriği çocukların dini gelişimine yönelik düzenlenmesi önerilebilir.

4. Ergenlik dönemindeki çocuklarının din ile ilgili sorularına çocuğun algı düzeyi ve hazırbulunuşlukları göz önüne alınarak cevap verilmelidir. Kendisini cevap verme konusunda yetersiz hisseden ebeveynlere yaşadıkları problemlere ilişkin destek eğitimler verilmesi önerilebilir.

5. Dini gelişimlerini destekleme konusunda kendisini yetersiz gören ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte erken yaşlardan itibaren dini etkinliklere katılmalarının sağlanması önerilebilir.

6. Ergenlik dönemine giren çocuğun dine bakış açısı ve ahlaki gelişiminde olumsuz değişimler yaşanmaması adına öğretmen aile iş birliğinin artırılması önerilebilir.

7. Ergenlik dönemindeki çocukların internet ve sosyal medya araçlarının olumsuz etkilerinden korunabilmesi için hem anne-babalara hem de çocuklarına internetin olumlu/olumsuz etkilerine yönelik bilgi verilmesi önerilebilir.

8. Araştırmamızda ebeveynler çocuklarının arkadaşlarından etkilendikleri konusunda görüş birliğindedir. Bu bulgulardan hareketle, ebeveynler çocuklarının arkadaşlarını tanımalı, çalışkan ve iyi ahlaklı akranları ile arkadaşlık kurmaları konusunda ortam hazırlamaları önerilebilir.

9. Katılımcıların ifadeleri genel olarak değerlendirildiğinde, çocukların dini gelişiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin olumlu anlamda etkili olduğu, onların kişilikleri ve düşünceleri üzerinde etki oluşturdıkları ve ebeveynlere çocuklarının dini gelişimlerine destek olma açısından yardımcı oldukları görülmüştür. Bu noktada Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni yetiştiren kurumlar rol model olarak görülen öğretmenlerin seçiminde dikkatli davranmalı, öğretmen seçimindeki kriterler önemsenmelidir. Ayrıca DKAB öğretmeni adaylarının da rol model olabilmelerine katkı sağlayacak çalışmalar yapılmalı, nitelikli öğretmen yetiştirme konusunda adımlar atılmalıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlar değişen ve gelişen şartlara göre programa uygun hedefleri gerçekleştirmek için çalışmalar yapmalıdır. Öğretmenleri güncel gelişmeler hakkında bilgilendirmek için belirli aralıklarla hizmet içi seminerler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, James F.. *Ergenliği Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Adasal, Rasim. *Çocuğun Ruh Sağlığı ve Terbiye Esasları*. İstanbul: Kader Basımevi, 1995.
- Aktuğ, Taylan. *Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Altındal, Fatma. *Ailelerin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Din Eğitiminde Karşılaştıkları Problemler (Antalya İli Örneği)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Arslan, Mehmet. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2009.
- Ay, Mehmet Emin- Gücen, Merve. Ergenlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Yaklaşımları. *Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi*, ed. Hafsa Nur Aslanoğlu – Sibel Özel. İstanbul: Yaygın Eğitim ve Kùltür Derneği, 2018.
- Ayaz, Orhan. *Sosyal Medyanın Ergenlerin Dinî Sosyalleşmesine Etkileri (Sakarya/Akyazı örneği)*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Aydın, Mehmet Zeki. Ailede Din Eğitimi. *Din Eğitimi*. Ed. Recai D. ve Remziye E.. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Aydın, Mehmet Zeki. Ergenlik Dönemindeki Çocuklarımızla İletişim. İstanbul: *Hanım Efendi Dergisi*, 1/11, 2007.
- Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*. İstanbul: Damla Yayınevi, 1982.
- Bayraklı, Bayraktar. Kur'an-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Eğitimi. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi 2.* haz. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları, 2007.
- Bilgin, Beyza. *İslam'da Çocuk*. Ankara: Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi ve Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayınları, 1999.
- Canan, İbrahim. *Çocuk Terbiyesi*. İstanbul: Cihan Yayınları, 1993.
- Canan, İbrahim. *Peygamberin Sünnetinde Terbiye*. İstanbul: Tuğra Neşriyat, Tarihsiz.
- Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Creswell, John W.. *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. USA: Sage Publications, 2th ed., 2007.
- Creswell, John W.. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. USA: Sage Publications, 4th ed., 2014.
- Critchley, Simon. *İmansızların İmanı*. çev. Erkan Ünal. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Cüceloğlu, Doğan. *Öğretmenim Bir Bakar Mısın?*. İstanbul: Final Kùltür Sanat Yayınları, 2019.
- Çamdibi, Hasan Mahmud. Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2.* haz. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Çapçıoğlu, İhsan. *Ahlak Temelli Karakter İnşasında Sosyal Çevrenin Önemi*. Ordu: Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu, 2016.
- Çiloğlu, Erhan. *Okul Çevresinin Öğrencilere Eğitsel Katkısı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Dam, Hasan. Çocukluk Dönemi Din Eğitimi. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.

- Demir, Ata. John Locke, David Hume ve Immanuel Kant'da İnanç ve Rasyonalite. *Bitlis İslamiyet Dergisi*. C.2, S.2, 2020.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Drahošová, Martin- Balco, Peter. The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union. *Procedia Computer Science*, 2017.
- Egemen, Bedi Ziya. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952.
- Ersanlı, Kurtman. *Davranışlarımız*. Samsun: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2016.
- Fersahoğlu, Yaşar. *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- Ferşadoğlu, Saliha. *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Geçgin, Ercan. *Ergenlik Dönemi Din Eğitiminde Sosyal Çevrenin Etkisi*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gülmez, Çiğdem. *Sosyal Kognitif Teori Açısından Ahlak ve Din Eğitime Kuramsal Bir Bakış*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman. Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3/1 2017.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 12/4, 2020.
- Gündüz, Turgay. *Ergenlik Dönemi Din Eğitimi*. www. ebsad. org, Nisan 2014.
- Gürkan, Tanju. Neden Okul Öncesi Eğitim. *Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 /2, 1982.
- Gürses, İbrahim- Kılavuz, Mehmet Akif. *Kuşakların ahlâkî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg 'in ahlâkî gelişim kuramı açısından bir değerlendirme*. *Küresel Diyalog Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı*, ed. Uysal Kerman vd. *Isparta: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. TDV Yayınları, 1998.
- Hökelekli, Hayati. Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler. *MEB Din Öğretimi Dergisi* 14, 1988.
- İbn Sina. *Kitabu's-Siyase*. Suriye: Bidâyat, 2007.
- İbnu Miskeveyh. *Tehzib 'ul-Ahlak*. Mısır: 1959.
- İmam Gazali. *İhyau Ulumi'd-Din*. Çev. Ahmet S.. c.III. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1987.
- İmam Gazali. *İhyau Ulûmi'd-Dîn*. Mektebetü't-Ticâretiyyeti'l-Kübrâ. Mısır: Tarihsiz.
- Jersild, Arthuld T. *Gençlik Psikolojisi*. çev. İbrahim N. Özgür. İstanbul: Takioğlu Matbaacılık, 1987.
- Karaman, Hayrettin. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Kaymakcan, Recep- Meydan, Hasan. *Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Kılıç, Feyza. *Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)*. Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Koca, Gülçin. *Ergenlik Dönemi ve Din Algısı 17 Ağustos 1999 Depremine Yaşayan Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Konuk, Yurdağül. *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Köylü, Mustafa. *Ailede Din Eğitimi*. Din Eğitimi. ed. Mustafa Köylü- Nurullah Altaş. İstanbul: Ensar Yayınları, 11. Basım, 2020.

- Köylü, Mustafa. *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları, 2000.
- Kula, Tahsin. *Ergenlerde Dini Düşüncede Yaşanan Güçlükler*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Kumar, Ranjit. *Araştırma Yöntemleri*. çev. Ömay Çokluk, Güçlü Şekercioğlu, Hasan Atak, Ed. Ömay Çokluk. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık, 3. Basım, 2011.
- Merriam, Sharan. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*, 1998.
- Mutlu, Burcu. vd. Okul Öncesi Dönemde Montessori Eğitimi. *Ankara: Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1/3, 2012.
- Oruç, Cemil. *Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.
- Oruç, Cemil. *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayınları, 2014.
- Öcal, Mustafa. Ailede Çocukların Dini ve Ahlaki Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 3, 1996.
- Öcal, Mustafa. *Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.
- Özalp, Ahmet. *Sosyal Psikoloji Teorileri Bağlamında İncanın Bireyler ve Gruplar Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.
- Özbek, Abdullah. Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi* 2. haz. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz.62. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Özdemir, Ömer. *Ailenin, Çocuklarının Din Eğitimine Katkısı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Özdemir, Ömer. *Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 47, 2019.
- Özdemir, Şuayip. Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9, 2002.
- Özkan, Fatih. *Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özyılmaz, Ömer. *İslami Eğitim ve Psikolojik Temelleri*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1993.
- Rousseau, Jean Jacques. *Emil Yahut Terbiyeye Dair*. çev. H.Z. Ülken, A. R. Ülgener, S. Güzay. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1961.
- Sakız, Gönül. Etkili Öğretmenlik ve Öğretmenlik Niteliğinin Geliştirilmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, Cilt 9/2, 2016.
- Santrock, John W.. *Educational Psychology*. Fifth Edition. New York: McGraw-Hill Education, 2011.
- Sarı, Mahmut. Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Fizik Dersine İlişkin Düşünceleri ve Fizik Dersinden Başarısızlıklarını Olumsuz Etkileyen Faktörlerin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Antalya: Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, c.4, S.3, 2015.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1997.
- Sönmez, Sena. *14-15 Yaş Grubu Din Eğitiminde Ailenin Rolü*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Şen, Mustafa. Türkiye'de Ergen Profili. *Aile ve Toplum Dergisi*, c.7, S.27, Ankara: Ames Matbaacılık, 2011.

- Şener Kaya, Nural. *Ailede Verilen Din Eğitiminin Sürdürülebilirliği (Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma)* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Tarhan, Nevzat. *Güzel İnsan Modeli*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Taşkıran, Ayşe. *Ailede Din Eğitimi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. Okul Öncesi Dönemde Din Duygusu ve Din Eğitimi. Konya: *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 2002.
- Turan, İbrahim. Medyadaki Din Adamı İmajı Üzerine Bazı Düşünceler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24, 2007.
- Turgut, İhsan. *Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme*. İzmir: Anadolu Matbaası, 1995.
- Türer, Osman. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Çocuk Hakkındaki Düşünceleri. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*. haz. İsmail Kurt-Seyyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Ulu Dikilitaş, Fatma. Ergen Öğrencilerin Dini Tutum ve Davranışları. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, Aralık 2020.
- Voltan Acar, Nilüfer vd. Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 1996.
- Yalvaç Arıcı, Handan- Arıcan, Sümeyra. *Ergen Din Tasavvurunun İnşasında Sosyal Medya*. *Kalemname* 12, Aralık 2021.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Yavuzer, Haluk. *Anne Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Yavuzer, Haluk. *Anne-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Yavuzer, Haluk. *Psiko-Sosyal Açından Çocuk Suçluluğu*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, 1986.
- Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Yiğit, Ayşegül. Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi. Samsun: *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Dergisi*, 22/22, 2006.
- Yin, Robert K.. *Case Study Research. Design and Methods*. Sage Publications: 5th ed., 2014.
- Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1985.

EKLER DİZİNİ

Ek 1: Anket Formu	74
Ek 2: Görüşme Formu	76
Ek 3: Etik Kurul Onay Formu	77



Ek 1: Anket Formu

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz.

Araştırmanın Başlığı: AİLENİN ERGENLİK DÖNEMİNDEKİ ÇOCUKLARIN DİN EĞİTİMİNE
KATKISI

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Dr. Öğr. Ü.
Fatih ÇAKMAK

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Ad (lar)ı Soyad(lar)ı:
Semiha BAYRAKTAR

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 40 dakika (süreyi saat
veya dakika olarak belirtebilirsiniz.)

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı:16 (soruları cevaplayacak
tahmini gönüllü & katılımcı sayısıdır, araştırmacı sayısı değildir)

Bu araştırmanın amacı, ergenlik dönemindeki çocukların din eğitime ailesinin
katkısına yönelik ailelerin görüşleri kapsamında din eğitiminde önemli bir yeri olan aile
kurumunu, ailenin din eğitimi konusundaki yeterliliğini ve bu önemli sorunu ne ölçüde
yerine getirebildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada 8 sorudan oluşan
mülakatlar yapılacak ve katılımcıların ses kayıtları alınacaktır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın
amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya
telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde
cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz

anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece iznimize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veyae-posta adresi ve numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcılar İçin:

Katılımcının 2:

Adı-Soyadı:

İmzası: İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Araştırmacının:

Adı-Soyadı: Semiha BAYRAKTAR

İmzası:

Ek 2: Görüşme Formu

Sayın Velimiz, katılacağınız bu çalışma, Ailenin Ergenlik Dönemindeki Çocukların Din Eğitimine Katkısı adıyla, AKÜ İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilimi yüksek lisans öğrencisi Semiha BAYRAKTAR ve Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK tarafından hazırlanmıştır.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2.Yaş Aralığınız:()20-30 ()30-40 ()40-50 () 50-60 ()60 ve üzeri

3.Öğrenim Durumunuz:() İlkokul () Ortaokul () Lise()Lisans()Yüksek Lisans

4. Mesleğiniz:

SORU FORMU

- 1) Okullarda verilen din öğretiminin çocuklarınızın dini gelişimine etkisini nasıl açıklarsınız.
- 2) Dini gelişimleri açısından çocuklara din eğitimi ne zaman, nerede ve kimler tarafından verilirse sizce uygun olur?
- 3) Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişimine katkı sağlamada kendinizi yeterli görüyor musunuz?
- 4) Ergenlik dönemindeki çocuğunuzun dini gelişim açısından karşılaştığı zorluklar, problemler nelerdir?
- 5) Çocuğunuzun ergenlik dönemiyle birlikte din anlayışındaki değişimler onların dini gelişimlerini yönlendirmede sizi nasıl etkiledi?
- 6) Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini konularla ilgili sorularına cevap vermede kendinizi yeterli görüyor musunuz?
- 7) Ebeveyn olarak internet, sosyal medya ve arkadaş çevresinin çocuklarınızın dini gelişimleri üzerindeki olumsuz etkilerine karşı nasıl önlemler alıyorsunuz?
- 8) Ebeveyn olarak çocuğunuzun dini gelişiminin sağlıklı gerçekleşmesinde din dersi öğretmenleriyle etkin ve sürekli iş birliği yapıyor musunuz ?

Ek 3: Etik Kurul Onay Formu

